

**VADLĪNIJAS
SABIEDRĪBAS
LĪDZDALĪBAS
NODROŠINĀŠANAI
VALSTS PĀRVALDĒ**

Valsts kanceleja
Rīga 2022

Satura rādītājs

Par vadlīnijām.....	2
Sabiedrības līdzdalības nozīme demokrātijā.....	3
Kas ir sabiedrības līdzdalība?.....	3
Kas ir sabiedrība?.....	4
Kādi ir sabiedrības līdzdalības mērķi?.....	5
Līdzdalības nodrošināšanas prasības normatīvajos aktos un starptautiskie standarti.....	8
Praktiskās vadlīnijas.....	13
1. solis. Sabiedrības līdzdalības nepieciešamības noteikšana.....	13
2. solis. Mērķgrupu un iesaistāmo pušu noteikšana.....	15
3. solis. Izpratnes veidošanās par mērķgrupām un to motivāciju līdzdarboties.....	18
4. solis. Sabiedrības līdzdalības veidi un formas.....	22
Publiskā apspriešana (laikposms).....	23
Darba grupa.....	25
Aptauja.....	27
Apspriede.....	28
Konferences un publiskas paneļdiskusijas.....	29
Ekspertu paneļdiskusija.....	29
Fokusgrupas.....	29
Konsultatīvās un uzraudzības padomes (komitejas).....	29
Projekta komanda.....	31
Inovatīvās līdzdalības metodes – iespēja mazināt plaisu starp varu un sabiedrību.....	31
Domnīca.....	31
Deliberatīvās diskusijas.....	33
Dizaina domāšana.....	34
Dialoga metode.....	35
5. solis. Informēšana un komunikācija par līdzdalības iespējām.....	36
TAP portāls un sabiedrības līdzdalība.....	36
Informācijas sniegšana institūciju tīmekļvietnēs un citos kanālos.....	37
6. solis. Informēšana par līdzdalības rezultātiem.....	38
Ieteikumi rīcībai, ja sabiedrības priekšlikumus nav iespējams ņemt vērā.....	40
7. solis. Efektīvi organizētas sabiedrības līdzdalības principi.....	41
Valsts pārvaldes un sabiedrības dialogs ikdienā.....	44
Līdzdalība un komunikācija.....	45
Par sabiedrības līdzdalību atbildīgās amatpersonas.....	46
Līdzdalības procesi pašvaldībās.....	47

Vadlīnijas sniedz atbalstu valsts pārvaldei – valsts un pašvaldību institūcijām¹ –, lai nodrošinātu efektīvu un jēgpilnu sabiedrības līdzdalību to darbā un lēmumu pieņemšanā, veicinātu atklātību un demokrātiski apspriestu un izsvērtu lēmumu pieņemšanu.²

Vadlīniju mērķis ir veicināt izpratni par sabiedrības līdzdalību un sniegt praktisku atbalstu piemērotu līdzdalības pasākumu izvēlē un līdzdalības organizēšanā.

Vadlīnijas būs noderīgas gan valsts un pašvaldību institūciju darbiniekiem, kuri ikdienā strādā ar sabiedrībai svarīgiem projektiem, gan arī vadītājiem un politiskām amatpersonām, lai veicinātu labu pārvaldību un iedzīvotāju uzticēšanos.

Vadlīnijas var būt noderīgas arī likumdevējvarai, kuras lēmumi skar sabiedrību. Vadlīnijas var būt vērtīgas arī iedzīvotājiem un nevalstiskajām organizācijām, lai nodrošinātu sabiedrības līdzdalības kvalitāti un labāk izmantotu piedāvātās iespējas iesaistīties.

Šīs vadlīnijas ir izstrādātas koprades procesā domnīcā “Iesaistoša un rezultatīva sabiedrības līdzdalība” laikposmā no 2021. gada februāra līdz novembrim. Tās dalībnieki bija valsts pārvaldes, pašvaldību, nevalstiskā sektora un akadēmiskās vides pārstāvji. Domnīcu vadīja biedrība “Latvijas Pilsoniskā alianse” sadarbībā ar Valsts kanceleju. 2022. gada jūnijā Valsts kanceleja pabeidza darbu pie vadlīnijām.

Dokumenta izstrādē piedalījās Inese Kuške, Zane Legzdiņa-Joja (Valsts kanceleja), Kristīne Zonberga (Latvijas Pilsoniskā alianse), Lilita Seimuškāne (Latvijas Universitāte), Līga Stafecka un Agnese Frīdenberga (Providus), Rita Purmale-Jirgensone (juriste), Kristīne Kuprijanova (Tieslietu ministrija), Viesturs Razumovskis (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija).

Vadlīnijas iedzīvotāju iesaistei 2022.gada septembrī publicēja arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija.³

Domnīca “Iesaistoša un rezultatīva sabiedrības līdzdalība” norisinājās iniciatīvas “Sabiedrības līdzdalība – atslēga demokrātijas nākotnei” ietvaros, kuru īstenoja Valsts kanceleja sadarbībā ar biedrību “Latvijas Pilsoniskā alianse” un Islandes iedzīvotāju fondu. Iniciatīvas īstenošanai saņemts Islandes, Lihtenšteinas un Norvēģijas Eiropas Ekonomikas zonas un Norvēģijas granta 2014.–2021. gadam Divpusējās sadarbības fonda atbalsts 49 997 EUR apmērā.

¹Šajās vadlīnijās kā sinonīmi lietoti termini “valsts pārvalde”, “valsts un pašvaldību institūcijas”, “institūcijas”. Atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likumam valsts pārvalde ietver gan tiešo valsts pārvaldi, gan arī pašvaldību institūcijas. Šīs vadlīnijas pašvaldību institūcijas piemēro tiktāl, ciktāl citā specializētā tiesību aktā vai vadlīnijās nav noteikts citādi.

²Termini “līdzdalība” (angļu valodā – *participation*) un “iesaiste” vai “iesaistīšana” (*engagement*) lietoti kā sinonīmi. Teorētiskajā literatūrā “iesaistīšanās” ir darbības, kurās indivīdi iesaistās tieši un aktīvi, piemēram, labdarības pasākums, protesta akcija, bet “līdzdalība” ir plašākas nozīmes vārds, kas ne vienmēr prasa indivīda klātesamību un aktīvu lomu.

³Pieejamas: <https://www.oecd.org/publications/oecd-guidelines-for-citizen-participation-processes-f765caf6-en.htm>

Sabiedrības līdzdalības nozīme demokrātijā

Kas ir sabiedrības līdzdalība?

Sabiedrības līdzdalība ir sabiedrības iesaiste regulējuma un valsts un nozaru politiku veidošanas procesā un citu sabiedrības interesēm nozīmīgu jautājumu risināšanā valsts pārvaldē.

Sabiedrības līdzdalība veicina sabiedrības interesēm atbilstošu un pierādījumos balstītu lēmumu izstrādi, demokrātijas kvalitāti un sabiedrības uzticēšanos, kā arī atvērtu un iekļaujošu pārvaldību.

Sabiedrība līdzdalība **vairo valdības atbildību** sabiedrības priekšā un **stiprina iedzīvotāju tiesības** iesaistīties un viņu **ietekmi** uz lēmumiem.

Sabiedrības līdzdalību nodrošina sabiedrībai nozīmīgos jautājumos, tostarp:

- tiesiskā regulējuma un politikas plānošanas dokumentu izstrādē;
- reformu un investīciju projektu plānošanā un ieviešanā;
- lēmumos par publiskā finansējuma ieguldījumiem;
- valsts pakalpojumu izstrādē un pilnveidē.

Sabiedrības līdzdalība var notikt kā aptauja, rakstiska viedokļa sniegšana, ierosinājuma sniegšana, dalība darba grupā, kopīga apspriede un citos veidos. Būtiskākie sabiedrības līdzdalības veidi ir sīkāk skaidroti šajās vadlīnijās.

Līdzdalība — ceļš uz uzticēšanos

Kas ir sabiedrība?

Līdzdalībā svarīgs ir ikviens iedzīvotājs, kuru skar vai ietekmē veiktā darbība vai, kurš izrāda interesi par iesaistīšanos.

Sabiedrība – tie ir Latvijas cilvēki.

Sabiedrība kopumā ietver visus Latvijas iedzīvotājus, taču praksē katrs projekts ietekmē vai interesē kādu noteiktu sabiedrības daļu, piemēram, sociāli ekonomisku grupu (nozares uzņēmēji, nozarē strādājošie, jaunieši, vecāki, skolotāji, pensionāri, lauksaimnieki), konkrēta valsts un pašvaldību pakalpojuma lietotājus, pilsoniskās sabiedrības organizācijas, ekspertus, akadēmiskās vides pārstāvjus, konkrētas teritorijas iedzīvotājus vai, piemēram, apkaimes pārstāvjus.

Vai zināji?

Valsts kancelejas veiktajā valsts pārvaldē nodarbināto aptaujā 71 % respondentu piekrita, ka **valsts pārvaldei savā darbā vairāk jākonsultējas ar sabiedrību un nevalstiskajām organizācijām**. 74 % piekrita, ka **sabiedrības līdzdalība būtiski uzlabo pieņemto lēmumu kvalitāti**.

Avots: Valsts kancelejas aptauja 2021. gada jūnijā. Aptaujā piedalījās 556 valsts pārvaldē nodarbinātie.⁴

⁴Aptauja veikta 2021. gadā, bet rezultātu analīze veikta un rezultātu apkopojums publicēts 2022. gadā. Rezultātu apkopojums pieejams:

https://nvo.lv/lv/portfelis/petijumi/sabiedribas_lidzdaliba_valsts_parvaldes_darba_valsts_parvaldes_darbinieku_aptaujas_rezultati_2022 un <https://www.mk.gov.lv/lv/media/13790/download>

Sabiedrības līdzdalības līmeņi ("trepes")

Dažādos sabiedrības līdzdalības līmeņus var kombinēt.

1. LĪMENIS: INFORMĒŠANA

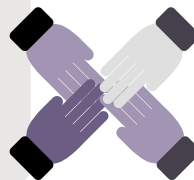
Valsts un pašvaldību institūcijas sniedz informāciju iedzīvotājiem (piemēram, preses relīze, dalība TV raidījumā).

Svarīgi informēt tos, kuriem obligāti jāzina šī informācija, un informēt lietotājam ērtākajā formā.

2. LĪMENIS: KONSULTĀCIJAS

Valsts un pašvaldību institūcijas noskaidro iesaistīto pušu viedokli, izvērtē to un sniedz atgriezenisko saiti par turpmākajiem lēmumiem (piemēram, darba grupas, publiskās apspriešanas).

3. LĪMENIS: KOPĪGA IZSTRĀDE

Intensīva kopīga izstrāde mijiedarbībā ar iesaistītajām pusēm, piedāvājot iespējas un resursus līdzdarboties dažādos politikas vai pakalpojuma izstrādes posmos, tostarp var būt apmaksāta iesaiste (piemēram, domnīcu tipa sadarbība, darba grupas).

4. LĪMENIS: IEDZĪVOTĀJU PIEDĀVĀTI RISINĀJUMI

Risināmo problēmu izvirza pati sabiedrība vai iedzīvotājiem tiek deleģēta lēmuma sagatavošana (piemēram, referendums, vēlētāju iniciatīvas, līdzdalības budžets).

Avoti: OECD un, Valsts kanceleja, domnīca "Iesaistoša un rezultatīva sabiedrības līdzdalība".⁵

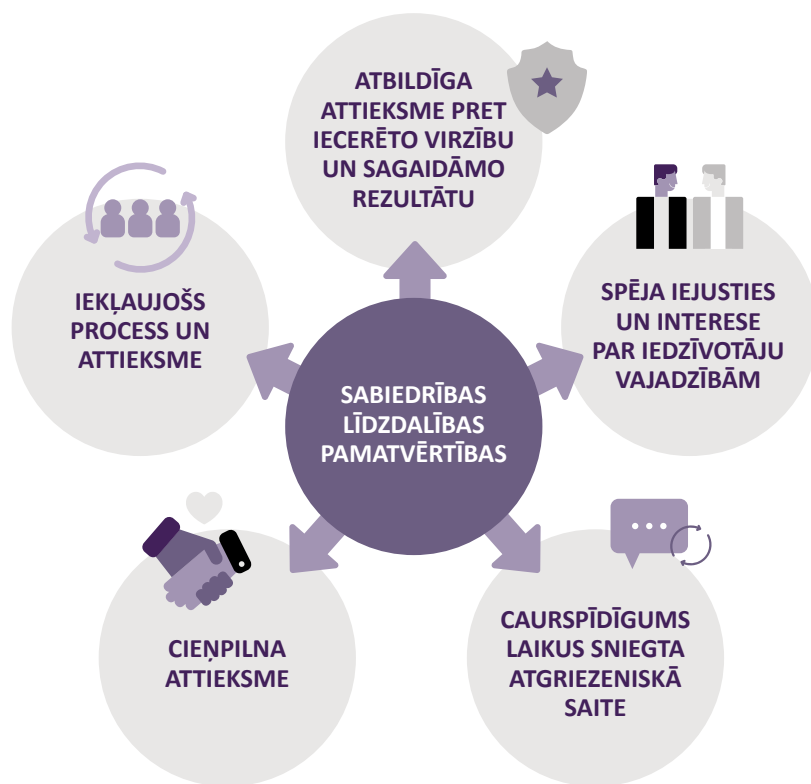
Kādi ir sabiedrības līdzdalības mērķi?

Sabiedrības līdzdalības mērķi ir:

- uzlabot sabiedrībai nozīmīgu lēmumu un valsts pārvaldes rīcības atbilstību sabiedrības interesēm;
- iespējami plaši un precīzi apzināt un līdzsvarot to sabiedrības grupu intereses, uz kurām attiecas konkrētais jautājums, rodot iespējami labāko risinājumu;
- rast kompromisus starp dažādām sabiedrības grupu interesēm;
- uzklaustīt sabiedrību un iesaistīt to būtisku jautājumu izskatīšanā;
- vairot politiku un pakalpojumu kvalitāti un valsts ieguldījumu caurskatāmību;
- veicināt iedzīvotāju izpratni par pārvaldes procesiem un darbību;
- vairot valsts un pašvaldību institūciju atvērtību un pieejamību sabiedrībai;
- vairot uzticēšanos valsts pārvaldībai;
- iedzīvināt demokrātiskās vērtības un labas pārvaldības principu.

⁵1.–3. līmenis no OECD Padomes 2017. gada 14. decembra Rekomendācijas par atvērto pārvaldību, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0438>

Līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā ir kolektīva un mērķtiecīgi organizēta darbība, lai **ietekmētu** lēmuma iznākumu vai pamatojumu. Procesā sākumā līdzdalība ir individuāla darbība, bet lēmuma ietekmēšanas gaitā pārtop kolektīvā darbībā, kurā indivīdi apvienojas, lai pārstāvētu noteiktas intereses vai uzskatu kopumu, kas iegūts diskusiju rezultātā.⁶

Avots: Valsts kanceleja, domnīca "Iesaistoša un rezultatīva sabiedrības līdzdalība"

Sabiedrības līdzdalības ieguvumi:

- dažādu pušu viedokļu uzklauššana un objektīva izvērtēšana dod pamatu piemērota un taisnīga risinājuma izstrādei;
- papildu informācija, fakti un apsvērumi, jauns skatījums un argumenti dažkārt ir impulss jautājumu risināšanā un lēmuma izstrādē;
- apzinot problēmas un iespējamus risinājumus, tiek celta publiskās pārvaldes darba kvalitāte, veicināta vispusīga problēmu un risinājumu apzināšana;
- sabiedrības līdzdalība veicina lēmumu labprātīgu izpildi, jo iedzīvotājam ir laiks ar to iepazīties un izprast, un iesaistoties tas jūtas arī līdzatbildīgs;
- sabiedrības vajadzību noskaidrošana ļauj valsts un pašvaldību institūcijām veidot politiku un izstrādāt regulējumu atbilstoši reālajām, nevis šķietamajām vajadzībām;
- iespēja iedzīvotājiem līdzdarboties valsts un pašvaldību institūciju darbā;
- mazinās plaisa starp publisko varu un sabiedrību, veicinot līdzatbildību par rezultātu;
- iespēja identificēt tiesiskā regulējuma iespējamās "blaknes", novērtēt regulējuma efektivitāti un samērīgumu, kā arī piedāvāt alternatīvas;

⁶Seimuškāne, L. Iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā un to ietekmējošo faktoru izvērtējums. Promocijas darbs. LU, 2015

- palīdz pārliecināties, ka regulējums būs saprotams tiem, uz kuriem tas attiecas;
- veido vietējo demokrātiju vēl demokrātiskāku;
- sadala publiskās varas atbildību;
- meklē kompromisus un nolīdzina konfliktus;
- iegūst atgriezenisko saikni un stiprina sadarbību;
- pastiprina atbildību un veicina caurskatāmību.⁷

Valsts pārvaldē nodarbināto izaicinājumi sabiedrības līdzdalības nodrošināšanā:

- metodiska atbalsta trūkums;
- zināšanu trūkums, kā labāk organizēt sabiedrības viedokļa noskaidrošanu;
- skaidra plāna un laika trūkums projektam kopumā un grūtības līdzsvarot resursus;
- laika un speciālistu trūkums līdzdalības pasākumiem;
- iestādē jau ir gatavs risinājums un līdzdalību uztver kā formalitāti;
- politiskā vadība saprotamu iemeslu dēļ vēlas izvirzīto mērķi sasniegt iespējami ātri, tomēr kvalitatīvu izstrādes procesu nevar nodrošināt;
- bieži līdzdalība balstās uz atsevišķiem entuziastiem vai sabiedriskām organizācijām, ar kurām ir paradums sadarboties no valsts puses;
- grūtības līdzsvarot dažādu grupu vajadzības;
- atšķirīga izpratne iedzīvotāju vidū par līdzdalību;
- grūtības nodrošināt atgriezenisko saiti jautājumos, kuros nav formalizētas vai identificējamās interešu pārstāvniecības organizācijas.⁸

⁷T.Buss, S.Redburn, K.Guo. "Modernizing democracy. Innovations of citizen participation". 2006. National Academy of Public Administration; OECD Best Practice Principles on Stakeholder Engagement in Regulatory Policy (2017. gada projekts).

⁸Valsts pārvaldē nodarbināto aptaujas rezultāti (Valsts kanceleja, 2021. gada jūnijs), rezultātu apkopojums pieejams: https://nvo.lv/uploads/sabiedribas_līdzdaliba_vk_lpa_2022599.pdf un <https://www.mk.gov.lv/lv/media/13790/download>

Līdzdalības nodrošināšanas prasības normatīvajos aktos un starptautiskie standarti

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 104. pants paredz, ka ikvienam ir tiesības likumā paredzētajā veidā vērsties valsts un pašvaldību iestādēs ar iesniegumiem un saņemt atbildi pēc būtības. Šīs tiesības ir svarīgas ne tikai indivīdam, bet arī valsts pārvaldes iestādēm (tai skaitā pašvaldību iestādēm), jo šādā veidā tās var iegūt informāciju par nepilnībām normatīvajos aktos (arī projektos) un nepieciešamību tās labot.⁹ Satversmes 104. pantā paredzētās tiesības cita starpā ir saistītas arī ar Satversmes 101. pantā garantētajām tiesībām ikvienam Latvijas pilsonim likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā. No minētā panta izriet arī valsts pienākums nodrošināt šo tiesību efektīvas īstenošanas iespējas, lai Latvijas pilsoņiem Satversmē garantētās tiesības uz līdzdalību valsts un pašvaldību darbībā nebūtu formālas. Tādējādi sabiedrības līdzdalība normatīvo aktu izstrādē ir ne tikai kvalitatīvāka regulējuma priekšnosacījums, bet arī Satversmē garantēto cilvēka tiesību īstenošanas izpausme.

Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta septītajā daļā, definējot valsts pārvaldes darbības principus, ir noteikts valsts pārvaldes pienākums informēt sabiedrību par savu darbību, īpaši to sabiedrības daļu un tās privātpersonas, kuru tiesības vai tiesiskās intereses īstenošanā vai plānotā darbībā skar vai var skart. Šis princips attiecas uz pārvaldes iestādēm gan valsts, gan pašvaldību līmenī un ir cieši saistīts ne tikai ar Satversmes 101. un 104. pantā paredzētajām cilvēktiesībām, bet arī ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma VI nodaļā ietverto regulējumu par sabiedrības līdzdalību valsts pārvaldē.

Valsts pārvaldes iekārtas likuma 48. panta otrajā daļā ietverts vēl viens būtisks princips sabiedrības līdzdalības nodrošināšanā. Proti, sabiedrībai svarīgos jautājumos iestādei ir pienākums rīkot publisku apspriešanu, savukārt, ja iestāde pieņem lēmumu, kas neatbilst ievērojamas sabiedrības daļas viedoklim, tai šis lēmums ir īpaši jāpamato.

Valsts pārvaldes iekārtas likuma 48. pantā ir arī norādīts, kādā veidā sabiedrības līdzdalība var tikt nodrošināta (piemēram, veidojot darba grupas, konsultatīvās padomes, lūdzot sniegt atzinumus), tomēr piedāvāto līdzdalības veidu uzskaitījums nav izsmeljošs. Tādēļ, lai nodrošinātu sabiedrības līdzdalību, var izmantot arī citus normatīvajos aktos noteiktos sabiedrības iesaistīšanas veidus, kas nav minēti šajā pantā.¹⁰

Lai gan Valsts pārvaldes iekārtas likumā noteiktie principi ir attiecināmi ne tikai uz normatīvo aktu projektu izstrādi, attiecībā uz attīstības plānošanas dokumentu izstrādi Attīstības plānošanas sistēmas likumā ir ietverts arī speciālais regulējums. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5. panta otrās daļas 3. punktā paredzēts, ka attīstības plānošanā ievēro līdzdalības principu, proti, ka visām ieinteresētajām personām ir jābūt iespējai līdzdarboties attīstības plānošanas dokumentu izstrādē.

Ar sabiedrības līdzdalību valsts pārvaldē un Satversmes 104. pantā paredzētajām cilvēktiesībām ir saistīts arī Iesniegumu likumā ietvertais regulējums, kas nosaka kārtību, kādā privātpersona var vērsties iestādē ar sūdzību, priekšlikumu, jautājumu vai lūgumu.

⁹Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības, Latvijas Vēstnesis, 2011, 451. lpp.

¹⁰Skatīt: Valsts pārvaldes iekārtas likuma [48. panta](#) ceturto daļu.

Savukārt, lai veicinātu arī **Latvijas diasporas līdzdalību valsts pārvaldē**, Diasporas likuma 8. panta pirmajā daļā diasporas locekļiem un diasporas organizācijām ir paredzētas tiesības piedalīties diasporas politikas izstrādē un īstenošanā:

1) iesaistoties ar diasporas politiku saistītu politikas plānošanas dokumentu un normatīvo aktu izstrādē normatīvajos aktos par sabiedrības līdzdalību attīstības plānošanas procesā noteiktajā kārtībā;

2) darbojoties Diasporas konsultatīvajā padomē atbilstoši tās nolikumam;

3) izstrādājot un īstenojot ar diasporas politiku saistītus projektus un iniciatīvas, kā arī piedaloties citos līdzīga veida pasākumos.

Tātad, ja diasporai ir šādas tiesības, tad attiecīgi valstij ir pienākums nodrošināt šo tiesību efektīvas īstenošanas iespējas.

Lai veicinātu saskaņotu diasporas politikas izstrādi un tās ikgadējo prioritāšu noteikšanu, kā arī diasporas politikas īstenošanu un novērtēšanu, ir izveidota Diasporas konsultatīvā padome, kuras darbību regulē Diasporas likuma 10. pants un Ministru kabineta 2019. gada 14. maija noteikumi Nr. 194 "Diasporas konsultatīvās padomes nolikums".

Kārtību, kādā nodrošināma sabiedrības līdzdalība Saeimas, Ministru kabineta, tiešās valsts pārvaldes iestāžu, valsts pārvaldes iestāžu, kas nav padotas Ministru kabinetam, plānošanas reģionu un pašvaldību **attīstības plānošanas procesā**, nosaka Ministru kabineta 2009. gada 25. augusta noteikumi Nr. 970 "Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā" (turpmāk – noteikumi Nr. 970). Neskatoties uz nosaukumu, **šie noteikumi ir attiecināmi arī uz normatīvo aktu projektu izstrādi**. Tas izriet no noteikumu 5. punkta. Šie noteikumi nosaka gan sabiedrības līdzdalības veidus, gan arī līdzdalības organizēšanas kārtību.

Saistībā ar Tiesību aktu izstrādes un saskaņošanas portāla (turpmāk – TAP portāls) ieviešanu Ministru kabinets 2021. gada 7. septembrī apstiprināja noteikumus Nr. 606 "Ministru kabineta kārtības rullis". Šo noteikumu 38. punktā minēts, ka normatīvajos aktos par sabiedrības līdzdalības kārtību paredzētā sabiedrības līdzdalība TAP portāla publiskajā vidē tiek nodrošināta elektroniski, izmantojot šim mērķim izveidotu elektronisko pakalpojumu un autentificējoties ar šajā elektroniskajā pakalpojumā pieejamiem elektroniskās identifikācijas līdzekļiem.

No 2021. gada 9. septembra TAP portālā (<https://tapportals.mk.gov.lv>) **vienkopus publicē informāciju par sabiedrības līdzdalības iespējām Ministru kabinetā skatāmo tiesību aktu izstrādē**. TAP portāla publiskajā daļā informācija ir pieejama šādās sadaļās:

- https://tapportals.mk.gov.lv/public_participations (projekti, kuriem izstrādes stadijā tiek nodrošinātas sabiedrības līdzdalības iespējas) vai
- https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts (izstrādē esošie tiesību akti).

Tātad vairs nav spēkā prasība informāciju par sabiedrības līdzdalību publicēt iestāžu tīmekļvietnēs sadaļā "Sabiedrības līdzdalība" un MK tīmekļvietnē. Visus paziņojumus par sabiedrības līdzdalības iespējām publicē vienkopus TAP portālā.¹¹

Vienlaikus, lai sasniegtu projekta mērķauditoriju, praksē informāciju par līdzdalības iespējām ir

¹¹MK 2021. gada 7. septembra protokola Nr. 60 20. § 3. punktā noteikts, ka MK noteikumu Nr. 970 13. un 14. punktā noteiktā paziņojuma par līdzdalības iespējām publicēšana iestāžu un MK mājaslapās tiek īstenota TAP portālā.

būtiski izplatīt arī citos veidos, īpaši TAP portāla darbības sākumposmā, kamēr tā lietošana sabiedrībā vēl nav kļuvusi par ieradumu. Skatīt šo vadlīniju nodalu "Informēšana par projektu un līdzdalības iespējām".

2023. gadā paredzēts aktualizēt noteikumus Nr. 970. Šāds uzdevums Valsts kancelejai dots 2021. gada 7. septembrī, pieņemot "Ministru kabineta kārtības rulli". Cita starpā noteikumos Nr. 970 tiks noteikts, kādas ir obligātās prasības informācijas publicēšanai par sabiedrības līdzdalības iespējām, ievērojot TAP portāla funkcionalitāti.

Normatīvais regulējums sabiedrības līdzdalībai pašvaldībās

2022. gadā Saeima pieņēma jauno Pašvaldību likumu. Tajā nostiprināti visām pašvaldībām kopīgi principi tādos jautājumos kā publiskā apspriešana, kolektīvie iesniegumi, iedzīvotāju padome, līdzdalības budžets. Pašvaldību nolikumos būtu lietderīgi noteikt specifiskos līdzdalības jautājumus, reglamentējot kā sabiedrības līdzdalības iespējas tiek organizētas konkrētajā pašvaldībā.

Diskutējot par līdzdalības iespējām pašvaldībās, domnīcā tika secināts, ka likumdevējs tiesību aktos ir nostiprinājis dažādus veidus, kā indivīdi var sekot un iesaistīties pašvaldību darbā, līdzdalības procesa īstenošanai pašvaldībām atstājot arī lielu rīcības brīvību ārpus oficiālā līdzdalības ietvara.

Eiropas Vietējo pašvaldību hartā norādīts, ka, parakstot Hartu, Eiropas Padomes dalībvalstis atzīst, ka pilsoņu tiesības piedalīties valsts lietu pārvaldīšanā pieder pie demokrātijas principiem, un ir pārlicinātas, ka šīs tiesības vistiešāk var realizēt vietējā līmenī. Definējot pašvaldību jēdzienu, Hartas 3. pantā norādīts uz iespējām izmantot pilsoņu sapulces, referendumus vai jebkuru citu pilsoņu tiešās līdzdalības formu, kur to pieļauj likums. Harta ratificēta Saeimā 1996. gadā.

Eiropas vietējo pašvaldību hartu papildina ***Eiropas vietējo pašvaldību hartas papildprotokols*** par tiesībām piedalīties vietējās varas darbībā (2009. gads). Latvijā šis Papildprotokols nav ratificēts (Lietuvas un Igaunijas parlamenti to ratificēja 2012. gadā). Saskaņā ar Papildprotokolu dalībvalstis iedzīvotājiem un rezidentiem nodrošina tiesības piedalīties vietējās varas darbībā. Šīs tiesības nozīmē noteikt un ietekmēt vietējās varas pilnvaru un pienākumu īstenošanu.

Starptautiskās prasības

OECD Padomes 2012. gada Rekomendācija par tiesībpolitiku un pārvaldību¹² iesaka šādus sabiedrības līdzdalības veidus tiesību aktu izstrādē:

- aktīvi iesaistīt iedzīvotājus tiesību aktu izstrādē, lai uzlabotu informācijas kvalitāti;
- konsultācijas ietekmes izvērtējuma procesā, piemēram, vienlaikus nodrošina ietekmes izvērtējumu un sabiedrības līdzdalību;
- publiskot ietekmes izvērtējuma materiālus, dažādas analīzes un datus, kas ir pamats regulatīvajam risinājumam;

¹²OECD Padomes 2012. gada 22. marta Rekomendācijas par tiesībpolitiku un pārvaldību, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0390>

- strukturēt regulējuma izvērtējumus, balstoties to grupu vajadzībās, kuras šis regulējums skar, un, iesaistot šīs grupas, sniegt priekšlikumus tā vienkāršošanai.

OECD Padomes 2017. gada Atvērtās pārvaldības rekomendācija¹³

Iesaistītās puses – jebkura ieinteresētā vai skartā puse, tostarp inividīdi, institūcijas, organizācijas – vai tās būtu valstiskas, vai nevalstiskas –, pilsoniskās sabiedrības, akadēmiskā vide, masu mediji vai privātais sektors.

Sabiedrības līdzdalība – visi veidi, kā iesaistītās puses var piedalīties politikas plānošanas ciklā un pakalpojumu izstrādē un sniegšanā, kas ietver informēšanu, konsultācijas un iesaistīšanu (skatīt sīkāk 2. attēlu “Līdzdalības trepes”).

Eiropas Padomes Pretkorupcijas valstu grupa (GRECO) 2018. gada ziņojumā par Latviju sniedza šādu rekomendāciju:

*“vii. praksē ievērot juridiskās prasības par **sabiedrības līdzdalības procedūru rezultātu publicēšanu**, tostarp publicējot dalībnieku sarakstus un paustos priekšlikumus/iebidumus, kā arī attiecīgās iestādes pamatojumu par to noraidīšanu vai pieņemšanu, un šādu informāciju sistemātiski, savlaicīgi un ērti pieejamā veidā publicēt tiešsaistē”.*¹⁴

Līdzdalība un laba pārvaldība

Iedzīvotāju līdzdalība sabiedriskajos un lēmumu pieņemšanas procesos ir būtiska funkcionējošas demokrātijas un labas pārvaldības sastāvdaļa.

Labas pārvaldības princips ir Latvijas Satversmē ietverts tiesību princips. Labas pārvaldības princips izriet no jēdziena "demokrātiska republika", kas ir ietverts Satversmes 1. pantā. Sabiedrības līdzdalība publisko lēmumu pieņemšanā izriet no demokrātijas jēdziena. Demokrātijas kodols ir sabiedrības vairākuma gribas īstenošana.¹⁵

Valsts pārvaldes iekārtas likumā ir noteikts, ka valsts pārvalde savā darbībā ievēro **labas pārvaldības principu**. Likumā skaidrots, ka tas ietver **atklātību** pret privātpersonu un sabiedrību, **datu aizsardzību**, **taisnīgu** procedūru īstenošanu **saprātīgā laikā** un citus noteikumus, kuru mērķis ir panākt, lai valsts pārvalde ievērotu privātpersonas tiesības un tiesiskās intereses (aizsargātu iedzīvotāju).

Labas pārvaldības pamatā ir kopīga izpratne par vērtībām un principiem, kuri nosaka mūsu rīcību, un to ievērošana. Eiropas Komisija definējusi 15 labas pārvaldības vērtības un principus, kuri jāievēro politiku un pakalpojumu izstrādē Eiropas Savienības valstīs, un trīs no tiem ir saistīti ar līdzdalību:

¹³OECD Padomes 2017. gada 14. decembra Rekomendācijas par atvērto pārvaldību, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0438>

¹⁴Eiropas Padomes Pretkorupcijas valstu grupa (GRECO), <https://rm.coe.int/piekta-noveršanas-karta-korupcijas-noveršana-un-integritates-veicina/16808d5a3a> 21.08.2018. Piektās novēršanas kārtas novērtējuma ziņojums, <https://www.wco.int/en/web/greco/evaluations/round-5-new>

¹⁵Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 19. maija spriedums lietā Nr. 2008-40-01. Skatīt arī: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/laba-parvaldiba/laba-parvaldiba>

- **iekļaujoša pārvaldība (*inclusiveness*)** – ikvienam ir jābūt pārliecībai, ka viņam ir pieejams lēmumu pieņemšanas process. Tas nenozīmē, ka katrā lēmumā ir jāņem vērā ikvienas puses intereses, taču līdzdalība un partnerība ar iedzīvotājiem un uzņēmējiem jāveicina, lai veidotu konsensu (saskaņotībā) balstītu valsts pārvaldību;
- **atvērtība (*openness*)** – informācija par valsts pārvaldē notiekošajiem procesiem ir caurskatāma, lēmumi ir saprotami un informācija iedzīvotājiem tiek sniegta proaktīvi;
- **lietotāja vajadzībās balstīta pieeja (*user-centricity*)** – valsts pārvaldei svarīgi orientēties iedzīvotāju vajadzībās, veidot draudzīgu vidi biznesa attīstībai, pirmajā vietā liekot lietotāja, tostarp NVO, vajadzības.¹⁶

Ko nozīmē laba pārvaldība? Laba pārvaldība ir cieši saistīta ar sabiedrības līdzdalību un informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātību. Attiecībās ar privātpersonu tā ietver atklātību un vienlīdzību, tiesiskumu, objektivitāti, atsaucību, jautājuma izlemšanas un atbildes sniegšanas nenovilcināšanu. No labas pārvaldības principa izriet arī prasība pēc objektivitātes, kā arī informācijas sniegšana iedzīvotājam viņam piemērotā veidā, turklāt pilnīgas informācijas sniegšana. Laba pārvaldība ir valsts pārvaldē nodarbinātā un iedzīvotāja kopīgs darbs, meklējot efektīvu risinājumu iedzīvotāja problēmai. Laba pārvaldība ietver cieņpilnu un pretimnākošu, kā arī konstruktīvu un ieinteresētu attieksmi.¹⁷

¹⁶*Quality of Public Administration - A Toolbox for Practitioners. Principles and values of good governance. European Union, 2017.*

¹⁷Anita Kovaļevska. Labas pārvaldības principa konkretizācija administratīvajās lietās.

1. solis. Sabiedrības līdzdalības nepieciešamības noteikšana

Nosaka sabiedrības līdzdalības nepieciešamību projektā, kā arī līdzdalības intensitātes pakāpi.

Valsts pārvaldes nepieciešamība iesaistīt sabiedrību dažādos projektos var atšķirties, tādēļ katrā projektā pirms tā uzsākšanas ir svarīgi novērtēt:

- vai šajā projektā ir jāiesaista sabiedrība;
- ja sabiedrība projektā ir jāiesaista, cik plaši to ir nepieciešams darīt.

Jāvērtē projekta būtība, jānosaka, kādas sabiedrības grupas tas skar, kāda ietekme šai aktivitātei būs uz nozari vai teritoriju.

Sabiedrības līdzdalība jānodrošina šāda veida dokumentu izstrādē:

- jauns normatīvais akts;
- grozījumi likumā;
- attīstības plānošanas dokuments;
- cita normatīvā akta izstrāde, ja tas ir sabiedrībai nozīmīgs (piemēram, Ministru kabineta noteikumi, pašvaldības saistošie noteikumi).

Kritēriji sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai:

- lēmums ir sabiedrībai nozīmīgs;
- lēmums skar kādu sabiedrības daļu (piemēram, uzliek pienākumu, rada tiesības, maina esošo kārtību un esošās prasības);
- normatīvā akta ieviešana rada papildu izmaksas vai administratīvo slogu sabiedrībai vai kādai sabiedrības grupai;
- lēmums maina procedūras, iesaistītās personas, atbildību;
- lēmums interesē sabiedrības daļu (piemēram, par to ir diskusijas publiskajā telpā);
- lēmuma ieviešanā nepieciešama noteiktas sabiedrības daļas iesaiste un sadarbība;
- sabiedrības iesaistīšana var palīdzēt veidot izpratni par izskatāmo jautājumu plašākā sabiedrībā un piemērotākā risinājuma atrašanu;
- par lēmumu nepieciešama sabiedrības atgriezeniskā saite, sabiedrības viedoklis var ietekmēt lēmuma saturu;
- lēmums skar cilvēka pamattiesību jautājumus;
- lēmuma pieņēmēja rīcībā nav visas informācijas vai zināšanu (izpratnes) saistībā ar izskatāmo jautājumu vai iespējamo risinājumu;
- starp dažādām sabiedrības grupām vērojama viedokļu dažādība par izskatāmo jautājumu vai iespējamo risinājumu;
- starp lēmuma pieņēmējiem nav vienprātības jautājumā, par kuru jāpieņem lēmums;
- projekts tiešā veidā neskar iedzīvotāju (privātpersonu) intereses, taču saistīts ar valsts vai teritorijas attīstību, valsts pārvaldību vai valsts pārvaldes attīstību (piemēram, paredz svarīgas valsts pārvaldes reformas, veicina valsts pārvaldes atklātību, godprātību, korupcijas un izšķērdēšanas novēršanu);

- sabiedrības viedoklis ir svarīgs publiskā iepirkuma priekšmeta un satura noteikšanā (piemēram, izglītības iestāžu ēdienkarte, ko ietekmē uztura normas, pārtikas produktu kvalitāte u. tml.).

Sabiedrības līdzdalība nepieciešama atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām:

- ja būtiski maina esošo regulējumu vai paredz ieviest jaunas politiskās iniciatīvas (noteikumu Nr. 970 5. punkts);
- ja projekts ietekmē kādas sabiedrības daļas (īpaši privātpersonu) tiesības vai tiesiskās intereses (VPIL 10. panta septītā daļa);
- sabiedrībai svarīgos jautājumos (VPIL 48. panta otrā daļa);
- diasporas locekļiem un organizācijām ir tiesības piedalīties ar diasporas politiku saistītu politikas plānošanas dokumentu un normatīvo aktu izstrādē (Diasporas likuma 8. panta pirmā daļa).

Sabiedrības līdzdalība nav jānodrošina, ja projekts neietekmē sabiedrību vai nerada tās interesi, vai to neprasa normatīvie akti.

Sabiedrības iesaiste nav nepieciešama, ja:

- projekts skar valsts pārvaldes iekšējos procesus un nav saistīts ar plašākas sabiedrības interešu īstenošanu (piemēram, iestāžu maksas pakalpojumu cenrādis, kur pakalpojuma cenu nosaka, balstoties uz izmaksām, kas rodas, to sniedzot);
- regulējums izstrādāts, lai nodrošinātu tādu Eiropas Savienības prasību ieviešanu vai Latvijas Republikai saistošu starptautisko līgumu izpildi, kas satur konkrētas tehniskas un drošības prasības;
- izskatāmajam jautājumam ir zema prioritāte vai tas ir rutīnas jautājums;
- jautājums jau ir apspriests sabiedrībā un panākta ievērojama vienprātība (piemēram, projekts īsteno referendumā lemto vai tā izstrādi nosaka iedzīvotāju iniciatīva);
- jautājums ietver ierobežotas pieejamības informāciju vai valsts noslēpumu.

Ieteikums.

Ja ir šaubas par līdzdalības nepieciešamību, vēlams pieņemt lēmumu par līdzdalības iespēju nodrošināšanu, tādējādi izvairoties no situācijām, ka sabiedrības pārstāvji dokumenta saturu kritizē tādēļ, ka nav noskaidrots sabiedrības viedoklis.

Ja projekts ir nozīmīgs, taču nepieciešamas specifiskas tehniskas vai profesionālas zināšanas, piesaistāmi jomas profesionāļi – līdzdalība tiek nodrošināta, tomēr tā nav plaši izsludināta.

Tehnisko jomu projektu publisko apspriešanu (piemēram, būvniecība, koģenerācija u. tml.) rīko, ja projekti ir nozīmīgi sabiedrībai.

Balstoties starptautiskajā pieredzē, **līdzdalības intensitātes pakāpes** ir:

- **visaptveroša vai augstākā līmeņa** sabiedriskās iesaistes nepieciešamība;
- **konkrētu mērķgrupu iesaiste**;
- **zema sabiedriskās iesaistes nepieciešamība gadījumā**, ja konsultācijas specifisku jautājumu

risināšanā notiek ar individuāliem “spēlētājiem” vai ekspertiem;

- **nav nepieciešama sabiedrības iesaiste.**

Līdzdalības pakāpes izvēles kritēriji dažādās nozarēs un valsts pārvaldes iestādēs var atšķirties, jo līdzdalībai ir kontekstuāls raksturs.

Apspriežot tikai dažus no pieminētajiem gadījumiem domnīcā, viedokļu dažādība norādīja, ka līdzdalības pakāpes izvēle ir cieši saistīta ar organizācijas pārvaldības kultūru, tostarp nostādni jautājumā par līdzdalību, darbinieka profesionālo sagatavotību un izpratni par pilsoniskā aktīvisma nozīmi.

Tādēļ ieteikums ir šāds – piemērot līdzdalību un izvēlēties tās veidu nepieciešams katrā individuālā gadījumā atsevišķi, detalizēti izvērtējot konkrēto situāciju.

2. solis. Mērķgrupu un iesaistāmo pušu noteikšana

Identificē projekta mērķgrupas, proti, kuras sabiedrības grupas un pārstāvjus skar iecerētais projekts vai interesē projekta tēma. No šī plašākā loka identificē konkrēti iesaistāmo personu un organizāciju loku, ko uzrunā par līdzdalības iespējām projektā.

Sabiedrības līdzdalības kontekstā mērķgrupa (mērķauditorija) var būt ikviens iedzīvotājs, sabiedrība kopumā vai kāda tās daļa, kuru skar vai interesē iecerētā darbība.

Sabiedrības mērķgrupu noteikšana ir svarīga līdzdalības procesa sastāvdaļa, kuru veic pirms līdzdalības pasākumu organizēšanas, jo vieni un tie paši līdzdalības pasākumi atšķirīgām mērķgrupām var izrādīties mazāk efektīvi vai nepiemēroti, bet citām – tieši otrādi. Tikai laikus izvērtējot, kuru sabiedrības un/vai tās grupu pārstāvjus iecerētā darbība skars, var plānot iekļaujošus līdzdalības pasākumus.

Nosakot mērķgrupu, svarīgi ņemt vērā iedzīvotāju mobilitāti un sabiedrības dažādību. Valsts un pašvaldību institūcijām, izstrādājot normatīvos aktus, ir jāņem vērā **dažādības vadības aspekts**. Tikai apzinot sabiedrības grupu specifiskās vajadzības un problēmas, var izstrādāt tām atbilstošu regulējumu un pakalpojumus.

Iesaistīto pušu kartēšana

Līdzdalībā identificētās mērķgrupas projektā veido **iesaistītās** jeb **ieinteresētās puses** (no angļu valodas – stakeholders). Viens no veidiem, kā tās noteikt, ir **iesaistīto pušu kartēšana** (no angļu valodas – stakeholders mapping).

Līdztekus sabiedrības pārstāvjiem svarīgi arī izvērtēt, kuras valsts un pašvaldību institūcijas ir iesaistītas izstrādes procesā, kuras tikai saskaņošanā. Piemēram, ja institūcijai būs jānodrošina noteiktā regulējuma īstenošana, tā noteikti jāiesaista izstrādes procesā. Valsts un pašvaldību institūcijas iesaista pēc līdzīga principa – kuras šis projekts skar, jo tā ir viņu atbildības joma (kompetence), vai prasības un pasākumi, kas kļūs par viņu atbildības jomu, proti, tām būs jāpiemēro, jāievieš vai jākontrolē attiecīgās prasības. Tāpat iesaista **ekspertus un pētniekus**, kas palīdzēs izveidot kvalitatīvu – datus un pētījumus pamatotu – risinājumu.

Kontroljautājumi projekta sabiedrības mērķgrupu noteikšanai:

- Kuras sabiedrības grupas jautājums ietekmē tieši?
- Kuras sabiedrības grupas jautājums ietekmē vai varētu ietekmēt netieši?
- Kuras grupas jau ir iesaistījušās?
- Kuras sabiedrības grupas pašas ir ieinteresētas iesaistīties (piemēram, NVO, kura strādā šajā jomā, jomas eksperti, pētnieki)?
- Kuras grupas būs īpaši neapmierinātas, ja netiks iesaistītas?
- Kuru sabiedrības grupu atbalsts ir būtisks, lai jautājumam būtu plašāks atbalsts tā ieviešanā un akceptēšanā sabiedrībā?
- Kuras sabiedrības grupas attiecīgajā situācijā būs ieguvējas un kuras – zaudētājas?
- Kura iesaistītā puse ir jau kaut kādā mērā iesaistīta – kontaktējusies ar valsts un pašvaldību institūcijām par lemjamo jautājumu?
- Kuras iesaistītās puses var ietekmēt lēmumu?
- Kuras sabiedrības grupas būtu jāiesaista, jo ir nepieciešams viņu atbalsts vai ekspertīze, lai lēmumu ieviestu vai gūtu plašākas sabiedrības atbalstu vai viedokli?
- Vai iepriekš uzskaitītajos jautājumos minētās mērķauditorijas pārstāv kāda organizācija?

Ieteikumi.

Prakse liecina, ka visaktīvāk iesaistās tie, kuru jautājums skar ekonomiski jeb finansiāli vai tam ir paredzama kāda negatīva ietekme. Svarīgi nepaļauties tikai uz to, ka visi, kuru tas interesē, ir pieteikušies. Jāaicina tie, kuri, visticamāk, paši nepieteiksies, un jādomā, kā līdzsvarot dažādās intereses.

Jāņem vērā, ka tas, kādas mērķauditorijas ir iesaistītas, pats par sevi var radīt uzticēšanos vai neuzticēšanos procesam. Pietiekami neiesaistot projektā sabiedrības pārstāvjus, kuriem tajā būtu jāpiedalās, pārstāvot dažādas intereses, ir risks iedragāt visu līdzdalības procesu un vairot neuzticēšanos.

Mērķgrupa var būt viena, taču visbiežāk tās ir vairākas, un katrā gadījumā tās ir nosakāmas individuāli.

Projekta mērķgrupu piemēri:

- visi iedzīvotāji;
- noteikta sociālā grupa (piemēram, lauku reģionu iedzīvotāji, personas, kuras pārvietojas tikai ar sabiedrisko transportu);
- noteikta sabiedrības daļa (piemēram, pensionāri, skolēni, maznodrošinātie, bijušie ieslodzītie, personas ar fiziska vai garīga rakstura funkcionāliem traucējumiem);
- galalietotāji;
- nozares (jomas) pārstāvji;
- dažādu profesiju pārstāvji (piemēram, ārsti, advokāti, pedagogi vai to profesionālās organizācijas);
- uzņēmēji/komersanti/biznesa sektors (ņemot vērā uzņēmējdarbības jomu, darbības veidus un uzņēmuma lielumu, kā arī darbības mērogu (vietējais, starptautiskais)), potenciālie investori;

- lauksaimnieki, amatnieki un mājažotāji, to profesionālās organizācijas;
- biedrības, asociācijas, kas pārstāv konkrētas nozares/jomas intereses;
- NVO sektors (noteiktu grupu vai jomu interešu pārstāvji un aktīvisti);
- arodbiedrības;
- sabiedriskā labuma organizācijas;
- neformālas grupas (piemēram, iedzīvotāju grupa, kas apvienojusies kāda noteikta jautājuma risināšanai). Jāņem vērā, ka neformālā grupa var “izaugt” līdz reģistrētai biedrībai;
- sporta federācijas, reliģiskās organizācijas;
- organizācijas, kuras pārstāv jomas, kas pašas sevi nevar aizstāvēt vai ir visas sabiedrības kopējā interese (dzīvnieki, vide, kultūrvēsturiskais mantojums, dabas mantojums);
- pašvaldības un to interešu aizstāvības organizācijas.

Jāuzsver, ka dažreiz noteiktu sabiedrības grupu intereses pārstāv ar tām saistītas personas, piemēram, vecāki – bērnu intereses, speciālistu vai atbalsta personu veidotas organizācijas – attiecīgi brīvības atņemšanas vietās ieslodzīto personu vai sociālā atbalsta pakalpojumu saņēmēju intereses, cilvēkus ar invaliditāti vai ar noteiktu slimību pārstāv to ģimenes locekļi un sociālie uzņēmēji, kas nodarbinā šādus cilvēkus. Attiecīgi, ja identificētā mērķgrupa nav tieši iesaistāma, jāpārlicinās, vai tās vajadzības nepārzina ar šo grupu saistīta personu grupa vai organizācija. Tāpat nozīmīga loma var būt organizācijām, kas apvieno citas organizācijas, – piemēram, sociālo darbinieku profesionālā organizācija, sociālās uzņēmējdarbības vai plašāka nevalstiskā sektora jumta organizācija, kuras biedru vidū ir organizācijas ar plašu darbības spektru.

Piemērs.

Jūs esat atbildīgs par jaunas e-platformas izstrādi iedzīvotāju veselības jautājuma risināšanai. Jūsu mērķgrupas būs gan šī risinājuma izstrādātāji no valsts puses un privātā sektora, gan IT speciālisti, gan veselības jomas speciālisti, gan arī tie iedzīvotāji, kuri saskarsies ar veselības jautājumiem un to risināšanai izmantos šo platformu.

Ieteikums.

Tiesību aktu projektiem mērķgrupas norāda uzreiz TAP portālā – tiesību aktu projekta sākotnējās (ex-ante) ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 2. sadaļā.

Procesa apraksts

Uzsākot darbu pie regulējuma izstrādes un apzinoties konkrēto regulējuma ietvaru, ir jāidentificē tās sabiedrības grupas, kuras ietekmēs izmaiņas. Tad jāsaprot, vai attiecīgo grupu intereses pārstāv kāda organizācija vai organizācijas. Ja organizācijas ir identificējamas, tās jāaicina iesaistīties regulējuma izstrādes procesā (konkrētas līdzdalības iespējas atkarībā no izvēlēta līdzdalības veida, piemēram, ja tiek rīkota apspriede, tad nosūta uzaicinājumu uz to), sazinoties e-pastā, vēstulē vai telefoniski. Būtuiski, lai uzaicinājums piedalīties tiek izteikts laikus, dodot iespēju ieplānot dalību. Ja jautājums skar plašāku sabiedrību, iespējams, piemērotākais veids sabiedrības viedokļa noskaidrošanai būs aptauja, ko izplata sabiedrībā, aicinot paust viedokli par apspriežamo jautājumu.

3. solis. Izpratnes veidošanās par mērķgrupām un to motivāciju līdzdarboties

Pārdomā projekta mērķgrupu vajadzības, kā arī izvērtē to paradumus un motivāciju līdzdarboties ("empātijas fāze"). Gūtās atziņas izmanto, lai veidotu mērķgrupām piemērotu līdzdalības procesu un lai šis process būtu balstīts cieņā un vērsts uz rezultātu.

Svarīgi veltīt laiku, lai labāk izprastu mērķauditoriju. Kādas ir to iedzīvotāju vajadzības un paradumi, kuru labā šis projekts tiek izstrādāts? Kādas problēmas viņus skar? Kā viņi redz šo problēmu risinājumu? Būtiski izprast, kas iedzīvotājus motivētu iesaistīties konkrētajā projektā. Izzināt sabiedrības vajadzības un veidot uz cilvēku centrētu izstrādes procesu var, piemēram, pielietojot dizaina domāšanas metodes.¹⁸

Lai motivētu iedzīvotājus iesaistīties, svarīgi sniegt priekšstatu par **kopējo lēmuma pieņemšanas ietvaru**, kurā tiek lūgta iesaiste.¹⁹ Dažkārt iedzīvotāji saņem kādu aptauju vai organizācija saņem uzaiicinājumu sniegt viedokli, taču nav saprotams, kā ietvaros iesaiste tiek lūgta un kāds ir iesaistes konteksts.

Kāda var būt Jūsu mērķgrupas motivācija piedalīties līdzdalības procesā? Svarīgākie mērķgrupu līdzdalības motivācijas faktori:

- aizstāvēt noteiktas vērtības un demokrātijas pamatprincipus (vārda brīvība, atklātība, tiesiskums);
- iespējas ietekmēt lēmuma pieņemšanas procesu;
- aizstāvēt konkrētas intereses (savas, pārstāvētās grupas, plašākas sabiedrības intereses);
- panākt noteiktai sabiedrības grupai labvēlīgāku risinājumu konkrētajā jautājumā;
- risināt valsts kompetencē esošas tiesiskas vai citas problēmas, kas nepamatoti apgrūtina, diskriminē vai apdraud kādu sabiedrības grupu;
- paust citu, atšķirīgu viedokli no paredzamā, lai rosinātu diskusiju un panāktu visiem iesaistītajiem optimālu rezultātu vai lai parādītu jautājumu no cita skatu punkta;
- ieguldījums, kas sniedz gandarījumu par paveikto ("mainīt pasauli caur sīkumiem");
- individuālie motivācijas faktori (emocionālais lādiņš un degsme, iespēja būt kopā ar līdzīgi domājošiem, jauni kontakti un pieredze, pašapliecinājums, vēlme būt sabiedriski aktīvam u. c.).

¹⁸Skatīt, piemēram: www.startdesign.lv/kas-ir-dizaina-domasana; <https://solvingpublicproblems.org>

¹⁹Šis tika atbalstīts gan NVO fokusgrupā, gan valsts pārvaldes aptaujā par sabiedrības līdzdalības iespēju īstenošanu 2021. gadā, gan arī VAS vebinārā par efektīvu komunikāciju.

Ieteikums.

Ievēro, ka mazām sabiedrības grupām un mazaizsargātiem iedzīvotājiem ir mazāk resursu, lai iesaistītos. Savukārt pieņemtie lēmumi viņus nereti skar visjūtamāk.

Kas var demotivēt Jūsu mērķgrupas piedalīties līdzdalības procesā?

- sākotnējais jautājuma formulējums ir neprecīzs vai pārāk plašs, rada mērķauditorijas pārstāvju neizpratni par izskatāmā jautājuma būtību un ietekmi, neskaidrs līdzdalības mērķis;
- apspriešanai tiek piedāvāts risinājums, kas jau ir izstrādāts, un attiecīgi nav iespēju to mainīt vai pilnveidot;
- sākotnējais jautājuma formulējums izteikts sarežģītā valodā (piemēram, daudz lietoti svešvārdi, juridiskie termini, izmantota sarežģīta teikumu konstrukcija), kas noteiktus mērķauditorijas pārstāvjus kavē uztvert izskatāmā jautājuma būtību un attiecināmību uz sevi;
- līdzdalības procesā ir liels veicamo darbu apjoms (piemēram, iepazīšanās ar juridiskiem tekstiem) vai jāievēro noteikta forma, kas prasa papildu resursus vai kompetenci;
- iepriekšējās līdzdalības aktivitātēs iegūtā negatīvā pieredze, piemēram, notikusi viedokļu sadursme un nav rasts risinājums, sniegtie viedokļi nav ņemti vērā vai pēc to sniegšanas nav saņemta atbilde;
- iepriekš piedzīvota nekorekta rīcība un komunikācija no līdzdalību organizējošās institūcijas puses;
- īsi termiņi viedokļa sagatavošanai;
- formālas līdzdalības iespāids: sniedzamais viedoklis lūgts nevis pēc būtības, bet virspusējs un pārāk vispārīgs, dots īss laiks viedokļa sniegšanai, pasākumu norise darba laikā, pārceļtajās darbdiēnās, darba dienas pēdējās stundās, norises laiks nav piemērots, netiek apzināts piemērotākais laiks pasākuma norisei;
- līdzdalības aktivitātē pieteikušies sabiedrības pārstāvji ir ar lielākām iespējām, augstāku kompetenci, plašāku atpazīstamību (nospiedošs viedoklis, pārākums);
- valodas barjera tādām grupām kā mazākumtautības, diaspora, migranti.

Lai veicinātu iekļaujošāku līdzdalību un ērtāku līdzdalības iespēju izziņošanu, iestādēm ieteicams veidot **sadarbības partneru katalogu**, tostarp NVO pārstāvju²⁰. Nodrošiniet iespēju NVO pieteikt savus kontaktus, ja organizācija vēlas saņemt informāciju par attiecīgās iestādes jaunumiem²¹. Vēlams, lai informācija par iespējām ir publiski pieejama tīmekļvietnē sadaļā “Sabiedrības līdzdalība”, tādējādi nodrošinot informācijas pieejamību ikvienam par šādu iespēju.

Visbiežāk atbalstu sabiedrības līdzdalības iespēju plānošanā sniedz tiešais vadītājs un kolēģi, liecina valsts pārvaldē nodarbināto aptaujas rezultāti²².

²⁰Domnīcas “Iesaistoša un rezultatīva sabiedrības līdzdalība” ietvaros 20.06.2021. rīkotās NVO fokusa grupas ieteikums, turpmākā attīstība plānota, īstenojot Latvijas Piektajā atvērtās pārvaldības rīcības plānā 2022.–2025. gadam ietvertu 3.1. pasākumu.

²¹Saskaņā ar Tieslietu ministrijas plānotajiem grozījumiem Biedrību un nodibinājumu likumā (likumprojekta virzībai iespējams sekot TAP portālā https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/9e5fe25e-532b-46cb-ae03-97a954a33249) iecerēts nodrošināt biedrību un nodibinājumu darbības jomu noteikšanu un paziņošanu valsts pārvaldes institūcijām.

²²Valsts pārvaldē nodarbināto aptauja 2021. gada jūnijā, rezultātu apkopojums pieejams: https://nvo.lv/uploads/sabiedribas_lidzdaliba_vk_lpa_2022599.pdf un <https://www.mk.gov.lv/lv/media/13790/download>

Piemērs.

Valsts pārvaldē nodarbinātais jau kādu laiku ir atbildīgs par noteiktu jautājumu loku. Arī iesaistītās puses lielākoties jau ir labi pazīstamas. Pastāv risks, ka tādā veidā var nonākt līdz rutīnai arī līdzdalības jautājumos un nepamanīt, ka kāda mērķgrupa ir palikusi “ārpusē” vai arī ka ir vēl citi spēlētāji, ko būtu vērts iesaistīt šajos jautājumos, bet attiecīgais darbinieks gluži vienkārši nepazīst vai nezina par tādiem.

Kā pareizi rīkoties, ja Jums ir jāorganizē sabiedrības līdzdalība

Cik plašam jābūt iesaistīto pušu lokam? Vai pietiek ar tuvāko loku, vai tas ir jāpaplašina? Pirms uzsākt apspriešanu ar sabiedrību, pajautā padomu kolēģiem vai pārrunā iecerēto ar vadītāju. Praksē dažkārt tas ļauj plašāk ieraudzīt sava projekta mērķauditoriju un noteiktas aktivitātes ielānot mērķtiecīgāk. Proti, atbildīgais darbinieks “izkāpj no komforta zonas”, lai pamanītu plašāku iesaistīto pušu loku.

Tāpat jāņem vērā, ka arī ar viedokļu paudējiem var notikt izmaiņas – tie var zaudēt interesi (personīga rakstura apstākļi), notiek izmaiņas organizācijā, mazinās organizācijas darbības intensitāte vai tās darbība tiek pārtraukta, parādās jauni dalībnieki (papildina vai pat aizstāj esošos). Tādējādi jebkurā brīdī **jābūt gatavam (“atvērtam”) izmaiņām saistībā ar partneriem.**

Faktori, kas jāņem vērā valsts pārvaldes darbiniekiem, iesaistot dažādas mērķgrupas

Savlaicīga tikšanās ar iesaistītajām pusēm lēmuma pieņemšanas procesa izstrādes sākumā nodrošinās labāku izpratni par konkrēto mērķgrupu. Sadarbības ietvaros mērķgrupa būs atvērtāka jaunai informācijai un labāk izprātīs piedāvātos risinājumus. Mērķgrupas savlaicīga iesaiste nodrošinās turpmāko sabiedrības līdzdalības plāna saskaņošanu atbilstoši mērķgrupas vajadzībām un gaidām. Līdzdalības nodrošināšanā svarīgi izskaidrot tās dalībniekiem procesa norisi konkrētā jautājuma virzībā.

Dzimumu līdzsvars, vecums, etniskā grupa utt. – vēlams pievērst uzmanību, vai ir ievērota vienlīdzība dažādu grupu piesaistē, vai kāda svarīga grupa nav palikusi neiesaistīta konkrētajā procesā.

Uzsākot līdzdalības procesu, vēlams iegūt informāciju par iesaistīto pušu vajadzībām, iejusties viņu lomā/situācijā – iedziļināties, kādēļ mērķgrupa varētu vēlēties sadarboties, kāda ir tās motivācija un vajadzības. Kādas būtu vēlamās sadarbības formas, lai, strādājot ar šo mērķgrupu, tiktu sasniegts abpusēji vēlamais rezultāts? Šāds sākuma skatījums arī palīdzēs līdzdalības aktivitātes organizētājam vēlāk sagatavot atgriezenisko saiti. Iesaistīto mērķgrupu prasmes, iespējas un resursi var būt atšķirīgi, svarīgi to ielāgot līdzdalības procesa organizācijā.

Izvērtējiet iespējamus šķēršļus, kas varētu liegt vai mazināt vēlmi mērķgrupai piedalīties svarīgā līdzdalības pasākumā:

- nepieciešamība mērot tālu ceļu, kas rada laika un transporta izmaksas. Vai ir iespējams kompensēt transporta izdevumus? Vai iespējams pasākumu organizēt tuvāk mērķgrupas atrašanās vietai vai tiešsaistē? Vai ir pieejams sabiedriskais transports, lai noteiktajā laikā nokļūtu uz apspriedi (jāizvērtē sabiedriskā transporta kustības grafiks);

- nepieciešamība mērot tālu ceļu, kas rada laika un transporta izmaksas. Vai ir iespējams kompensēt transporta izdevumus? Vai iespējams pasākumu organizēt tuvāk mērķgrupas atrašanās vietai vai tiešsaistē? Vai ir pieejams sabiedriskais transports, lai noteiktajā laikā nokļūtu uz apspriedi (jāizvērtē sabiedriskā transporta kustības grafiks);
- vai šajā laikā mērķgrupai nav ieplānots cits nozīmīgs pasākums (informācija par to pieejama publiskajā telpā);
- vai mērķgrupa uzticas jums kā institūcijai, darbiniekam (pozitīva iepriekšējā sadarbības pieredze, ja tāda vispār ir);
- vai mērķgrupai ir interese par konkrēto jautājumu;
- vai pati mērķgrupa apzinās konkrētā jautājuma ietekmi un nozīmi;
- vai mērķgrupa izprot, ka līdzdalība ir tās iespēja ietekmēt lēmumu;
- nepieciešams novērtēt plānotās norises vietas fizisko pieejamību un sasniedzamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem (īpaši, ja mērķgrupā ir cilvēki ar invaliditāti);
- vai auditorijas uzklauššanai piesaistāms svešvalodu tulks;
- vai apspriešanai piedāvātie dokumenti ir viegli uztverami, rakstīti vieglajā valodā;
- vai nepieciešams nodrošināt dalībnieku bērnu pieskatīšanu;
- ja līdzdalības pasākums ir plānots uz ilgāku laiku, vai tajā tiek nodrošinātas uzzkodas/ pusdienas?

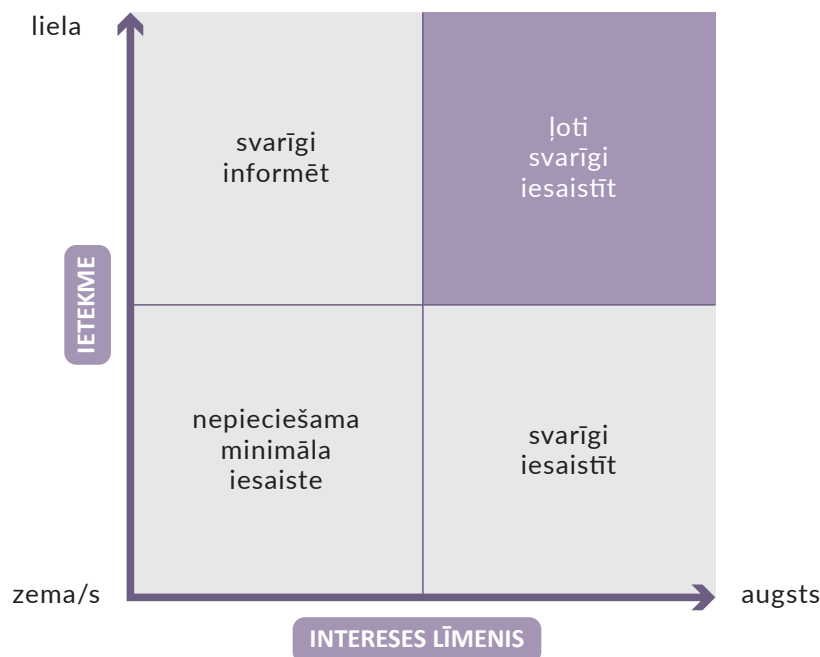
Ieteikums.

Atceries, ka aiz katras mērķgrupas vai organizācijas ir cilvēks, kuram ir savas intereses, vajadzības un paradumi. Aicinot kādu iesaistīties, veic priekšizpēti, nosakot, kādas ir viņa vērtības un vajadzības, un padomā, ko viņš varētu iegūt no šīs iesaistes.

Kā rīkoties, ja ir grūtības iesaistīt noteiktu sabiedrības daļu

- Lai sasniegtu mērķgrupu un iegūtu daudzpusīgus viedokļus, ieteicams izmantot dizaina domāšanas metodes.
- Uzrunājiet un iesaistiet atsevišķus mērķgrupu pārstāvošus entuziastus, aktīvistus, lai noskaidrotu viņu idejas un domas par mērķgrupas pārstāvju iesaisti, piemēram, konkrētu uzaicināmo personu izvēli uzrunāšanai telefonsarunas laikā. Vienlaikus jāatceras, ka organizācijām jānodrošina iespēja izvērtēt piedāvājumu un pašām izlemt par piemērotākā eksperta deleģēšanu.
- Iesaistiet ekspertus, kuri ir detalizētāk pētījuši jautājumu, kā arī izmantojiet citu valstu pieredzi, iegūstot informāciju no attiecīgās valsts pārvaldē nodarbinātajiem.
- Iedziļinieties mērķgrupas organizāciju profilā un novērtējiet to kapacitāti. Tas sniegs atbildi par dažādu mērķgrupu vajadzībām un pieejām – vienu nepieciešams vismaz informēt, citu noteikti iesaistīt. Pielāgojiet līdzdalības procesu organizāciju mērķgrupu vajadzībām un interesēm.

IESAISTĪTO PUŠU KARTĒŠANA

Avots: domnīca "Iesaistoša un rezultatīva sabiedrības līdzdalība"

4. solis. Sabiedrības līdzdalības veidi un formas

Definē, kādas tieši sabiedrības līdzdalības aktivitātes tiks veiktas šajā projektā.

Valsts pārvaldē lielākoties tiek izmantotas **klasiskās sabiedrības līdzdalības formas**: publiskā apspriešana, atzinumu (viedokļu) sniegšana, aptaujas, darba grupas, kā arī pastāvīgie formāti – konsultatīvās padomes, dažādas pastāvīgās darba grupas un komisijas.

Mūsdienās pieaug arī **jaunu – tiešāku un iekļaujošāku – sabiedrības līdzdalības formu izmantošana**: koprade, dizaina domāšana, deliberatīvās metodes, domnīcas, ideju hakatoni, iedzīvotāju apspriedes, interaktīvi un digitāli līdzdalības rīki un citas jaunas formas. Citu valstu pieredze inovatīvo līdzdalības metožu izmantošanā ļauj adaptēt tās Latvijas vajadzībām.

Ņemot vērā, ka šo vadlīniju mērķis ir veicināt plašāku un aktīvāku sabiedrības līdzdalību, sabiedrības līdzdalības formu izvēlē ieteicams izmantot elastīgu pieeju un kombinēt dažādas formas un metodes, kā arī izmantot inovatīvas pieejas, ja tas ir lietderīgi konkrētajā situācijā. Valsts kanceleja iedrošina eksperimentēt ar līdzdalības metodēm, ieklausoties arī nevalstisko organizāciju pieredzē, piemēram, "Providus" ir izmēģinājuši deliberatīvo metodi un piedāvā informatīvo materiālu kā atbalstu²³.

²³Informatīvais materiāls pieejams biedrības "Sabiedriskās politikas centrs "Providus"" tīmekļvietnē <https://providus.lv/raksti/informativs-materials-ka-noorganizet-deliberativu-pasakumu/>

Identificējot mērķgrupas un novērtējot to kapacitāti, nepieciešams meklēt līdzsvaru starp plašāk pazīstamiem, normatīvajā regulējumā nostiprinātiem līdzdalības veidiem un jaunu pieeju izmantošanu.

Vadlīniju turpmākajās sadaļās izvērstāk skaidroti atsevišķi līdzdalības veidi, kas reglamentēti normatīvajos aktos, kā arī jaunas perspektīvas pieejas, kas Latvijā un citās valstīs sekmīgi izmantotas sabiedrības līdzdalības procesa nodrošināšanai lēmumu pieņemšanā. Tādējādi, ņemot vērā tendenci meklēt arvien inovatīvākus veidus sabiedrības iesaistei, jūsu institūcija var izmantot gan tādas metodes sabiedrības iesaistei, kuras ir nostiprinātas normatīvajā regulējumā kā vispārpieņemtas, gan arī citas metodes, kuras ir piemērotas jūsu projektam vai mērķauditorijai un ļauj jūsu institūcijai veicināt sabiedrības līdzdalību tās darbā, kā arī kopumā veicina valsts pārvaldes atvērtību un pieejamību.

Kritēriji līdzdalības veidu izvēlei

- Izvēlas līdzdalības veidus, kas atbilst mērķgrupu vajadzībām un paradumiem.
- Ja mērķgrupas uzticēšanās institūcijai ir zema, paredz vairāk laika iesaistei un izmanto metodes, kuras palīdz iegūt grupas viedokli sarunas veidā, kā arī piesaista neitrālu moderatoru, lai pārvarētu neuzticēšanos.
- Laika un resursu trūkuma dēļ var rīkot plašu tiešsaistes diskusiju (noteiktās situācijās pašvaldībā tā var būt arī klātienē tikšanās); iesaistot komunikācijas speciālistus, izplata ielūgumus, diskusijas protokolē.
- Skatīt nodaļu: “Efektīvi organizētas sabiedrības līdzdalības principi”.

Publiskā apspriešana (laikposms)

Publiskā apspriešana ir ar ārējo normatīvo aktu vai institūcijas noteikts laikposms, kurā projekts ir atvērts sabiedrībai viedokļu sniegšanai un kurā organizē sabiedrības līdzdalības aktivitātes:

- projekta publicēšana rakstisku viedokļu (atzinumu u. c. formā) sniegšanai;
- informatīvās sanāksmes;
- sabiedriskās apspriedes;
- sabiedriskās domas aptaujas u. c.

Publiskās apspriešanas termiņš

Ievērojot to, ka publiskā apspriešana ir laikposms, būtiski ir skaidri noteikt tā termiņu. Spēkā esošā līdzdalības kārtība nosaka, ka publiskās apspriešanas laiks **nav īsāks par 30 dienām**, ja normatīvajos aktos nav noteikts citādi.

Šobrīd (2022. gada jūnijā) ir spēkā prasība paziņojumu par līdzdalību publicēt 14 dienas pirms iesniegšanas lēmēj institūcijā (no 2021. gada septembra tas darāms TAP portālā. Līdz tam publikācija par līdzdalības iespējām bija jāievieto iestādes un MK tīmekļvietnē). 2023. gadā esošā kārtība tiks aktualizēta un tiks precizēts publiskās apspriešanas laikposms.

Laikposmā no šo vadlīniju izdošanas līdz jaunās kārtības apstiprināšanai, ievērojot labas pārvaldības principu, publisko apspriešanu rīko tādā ilgumā un intensitātē, kā tas ir nepieciešams pēc būtības. Vēlamais publiskās apspriešanas ilgums ir 30 dienas. Ja agrīnajā fāzē veiktas citas aktivitātes (piemēram, izveidota darba grupa un notikušas tās sanāksmes), šo laiku var saīsināt līdz 14 dienām.

Publiskās apspriešanas būtība

- Sabiedrības iepazīstināšana ar izstrādāto dokumenta projektu un tās viedokļa noskaidrošana par attiecīgo projektu.
- Noteikts laikposms projekta izstrādes procesā, kurā plašāka sabiedrība var iesaistīties un sniegt priekšlikumus un iebildumus par projektu.

Ieteikums.

Jāņem vērā, ka publiskā apspriešana pati par sevi nenosaka, kāda veida aktivitātes veicamas, tas ir tikai noteikts laikposms. Publiskā apspriešana nav tikai projekta publiskošana tīmekļvietnē. Publiskā apspriešana var ietvert dažādas aktivitātes.

Publisko apspriešanu valsts pārvaldē ir **pienākums rīkot sabiedrībai svarīgos jautājumos** (Valsts pārvaldes iekārtas likuma 48. panta otrā daļa). Tādējādi publisko apspriešanu rīko par visiem likumprojektiem, plānošanas dokumentiem, kā arī citiem dokumentiem valsts un pašvaldību līmenī, kas ir sabiedrībai svarīgi.

Būtiski ir **laikus organizēt publisko apspriešanu** – laikā, kad projekta izstrādātāji “ir atvērti” papildinājumiem un izmaiņām, un ir pietiekams laiks sabiedrības viedokļa pienācīgai uzklaušīšanai. Jāizvairās no situācijām, ka apspriešanai tiek nodots gandrīz pabeigts projekts tā izstrādātāju ieskatā. Tas nav efektīvi, jo nemotivē sabiedrību iesaistīties. Turklāt pastāv risks, ka sabiedrības paustie viedokļi netiek izvērtēti.

Publiskajai apspriešanai ir jābūt sagatavotai un mērķtiecīgi organizētai. Piemēram, noslēdzies darba grupas darba posms un izstrādāts projekta pirmais teksts, pamatprincipi vai diskusiju dokuments, par kuru rīko publisko apspriešanu. Publiskā apspriešana faktiski ir noslēdzošais projekta izstrādes posms, kurā var brīvi iesaistīties plašāka sabiedrība. Tam seko oficiālās saskaņošanas posms, kur sabiedrības iesaiste jau būs mazāka.

Ja publisko apspriešanu rīko par projekta dokumentāciju, kas ir apjomīga un rakstīta sarežģītā valodā, vēlams sagatavot **īsu projekta kopsavilkumu**. Tajā izklāsta projekta būtību un izvirza galvenos jautājumus, par kuriem sabiedrība ir aicināta sniegt viedokli.

Publisko apspriešanu ieteicams **sasaistīt ar projekta sākotnējās ietekmes izvērtējuma izstrādi**. Tādējādi ne tikai tiek apkopots iedzīvotāju viedoklis, bet arī informācija un fakti, kas var tikt izmantoti projekta pamatojumā un kā pamats konkrētu normu vai uzdevumu izstrādei.

Publiskās apspriešanas rezultātu apkopošana un publiskošana

- Noslēdzoties publiskajai apspriešanai, projekta autors veido publiskās apspriešanas rezultātu kopsavilkumu – to veido veidā, kas ietverta noteikumu Nr. 970 par sabiedrības līdzdalību 2. pielikumā. Ja dokumenta virzība notiek TAP portālā un publiskās apspriešanas laikā ir saņemti viedokļi, būs iespēja izgūt viedokļu apkopojumu no TAP portāla un to apsūstrādāt.

- Vienlaikus publiskās apspriešanas rezultātu kopsavilkums var būt arī pārskata veidā. Tajā īsi apraksta publiskās apspriešanas mērķi, laikposmu, viedokļu sniedzēju skaitu, pārstāvētās mērķgrupas, paustos viedokļus (viedokļus vēlams grupēt).
- Publiskās apspriešanas kopsavilkumu, saņemtos viedokļus (ja to skaits ir neliels), aptauju rezultātus un citus publiskās apspriešanas rezultātu dokumentus publicē TAP portālā vai iestādes tīmekļvietnē, sadaļā “Sabiedrības līdzdalība” (vai projektam izveidotā tīmekļvietnē, ja tāda ir).
- Publiskās apspriešanas rezultātu īsumā apraksta arī projekta anotācijas 6.3. sadaļā.

Piemēri.

Kultūras ministrija – Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņu 2021.–2027. gadam izstrādes procesā notikušās publiskās apspriešanas reģionos:
<https://likumi.lv/ta/id/320841-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

Eiropas Komisijas apspriešanas:
https://ec.europa.eu/info/consultations_lv

Publiskās apspriešanas Lielbritānijā: www.gov.uk/search/policy-papers-and-consultations

Publiskās apspriešanas Īrijā: www.gov.ie/en/consultations

Publiskās apspriešanas Somijā: www.lausuntopalvelu.fi

Darba grupa

Darba grupa²⁴ ir projekta izstrādei vai identificētas sabiedrības problēmas izpētei izveidots formāts uz noteiktu laiku vai pastāvīgs noteiktas jomas ekspertu formāts.

Darba grupu veido kompleksa un sarežģīta regulējuma izstrādei, tai skaitā problēmu un to risinājumu izvērtēšanai. Ieteicams veidot darba grupas, iesaistot tajās ne tikai valsts pārvaldes iestāžu pārstāvjus, bet uzaicinot arī sabiedrības pārstāvjus, t. sk. nevalstisko organizāciju pārstāvjus, valdības sociālo un sadarbības partneru pārstāvjus un pašvaldības pārstāvošo organizāciju pārstāvjus, kā arī pašvaldību iedzīvotāju pārstāvjus, tādējādi nodrošinot sabiedrības līdzdalību projekta izstrādes agrīnajā stadijā.

Darba grupā piedalās par izskatāmo jautājumu atbildīgās valsts un pašvaldību institūcijas un sabiedrības pārstāvji, kurus skar un kuriem ir zināšanas konkrētajā jautājumā – nevalstisko organizāciju, privātā sektora, biznesa nozares pārstāvji, eksperti, akadēmiskās vides pārstāvji un citi. Darba grupas darbā ieteicams iesaistīt speciālistus ar praktiskā darba pieredzi konkrētajā nozarē, kā arī teorētiķus ar zinātniski pamatotu skatījumu uz konkrēto nozari un juristus.

²⁴Šajās vadlīnijās tiek apskatītas tikai tās valsts pārvaldes izveidotās darba grupas, kurās piedalās arī sabiedrības pārstāvji.

Uz laiku darba grupu veido, lai sasniegtu noteiktu mērķi, piemēram, izstrādātu likumprojektu, politikas plānošanas dokumentu vai veiktu konkrētas sabiedrības problēmas izpēti vai risinājumu izstrādi. **Pastāvīgas** darba grupas veido nozarei būtiskos jautājumos, kas skar sabiedrības intereses, piemēram, izveidota pastāvīgā darba grupa Kriminālprocesa likuma grozījumu izstrādei.

Izveidojot darba grupu, tiek formulēts tās mērķis un noteikti darba grupas locekļi (institūcijas, nevalstiskās organizācijas), darbības termiņš, sasniedzamie rezultāti un principi darba organizācijai. Informācija par darba grupu, kurā piedalās sabiedrības pārstāvji, ir publiski pieejama.

Darba grupu var izveidot ar Ministru prezidenta vai institūcijas vadītāja rīkojumu. Darba grupu var izveidot arī pēc atbildīgās amatpersonas iniciatīvas.

Valsts pārvaldē izveidotajās darba grupās **sabiedrības pārstāvjus** izvēlas **atklātā procesā**. Informāciju par darba grupas izveidi var, piemēram, publicēt institūcijas tīmekļvietnē, sadaļā “Sabiedrības līdzdalība”. Var tikt izplatīta preses relīze, informācija var tikt sniegta sociālajos tīklos vai citos sabiedrībai pieejamos veidos. Tās galvenais mērķis – lai sabiedrības pārstāvji uzzina par iespēju piedalīties darba grupā.

Ieteicams paredzēt iespēju iesaistīties arī sabiedrības pārstāvjiem, kas nav no institūcijas puses uzaicināti piedalīties darba grupā, bet paši to vēlētos. Faktiski, ja šāda interese tiek izrādīta un atbilst darba grupas izveides mērķim, darba grupas organizatoriem jābūt pretimnākošiem un jānodrošina iespēja piedalīties.

Darba grupas **darbībai jābūt atklātai un iekļaujošai**, kuru raksturo **laba informācijas aprite**. Labi organizēta darba grupa nozīmē savlaicīgi pieejamu informāciju par to, kas un kā tajā var piedalīties, kā arī viegli pieejamu informāciju par tās darbības norisi un sanāksmēs runāto. **Svarīgi protokolēt** darbu un protokolus nosūtīt dalībniekiem, tādējādi nodrošinot caurskatāmību un atgriezenisko saiti par to, kas tika izrunāts un par ko notika vienošanās vai kas sagaidāms turpmāk.

Svarīgi, lai darba grupa būtu vērsta uz **aktīvu sabiedrības pārstāvju iesaisti**, nevis informācijas sniegšanu par valsts pārvaldē paveikto. Darba grupa ir institūcijas iespēja izpētīt kādu jautājumu padziļināti, t. sk. iesaistot un konsultējoties ar jomas profesionāļiem un ekspertiem. Savlaicīgi nosaka sēdē risināmos jautājumus un uzklausa dažādu pušu sagatavoto informāciju, kā arī sabiedrības pārstāvjiem nodrošina iespēju aktīvi piedalīties un ietekmēt risinājumu.

Darba grupu piemēri.

Iekšlietu ministrijas darba grupa²⁵, kas izveidota naida noziegumu problemātikas izpētei
Tieslietu ministrijas pastāvīgās darba grupas:

- Pastāvīgā Administratīvā procesa likuma darba grupa
- Pastāvīgā Kriminālprocesa likuma darba grupa
- Administratīvās atbildības likuma pastāvīgā darba grupa

Aptauja

Aptauja ir mērķtiecīgi uzdotu jautājumu kopums, lai valsts pārvaldes institūcija noskaidrotu sabiedrības viedokli vai pieredzi kādā jautājumā.

Ja ir iespējams un atbilst konkrētajai situācijai, aptaujas anketu izstrādā un izplata gan elektroniski, gan papīra formātā.

Aptaujas var veikt:

- konkrēta projekta izstrādes ietvaros, piemēram, tiesību akta vai politikas izstrāde;
- regulāri kādas mērķgrupas vai iedzīvotāju viedokļa noskaidrošanai par paveikto, nākotnes attīstības virzieniem, sabiedrības vajadzībām un vēlmēm institūcijas darbības jomā.

Jāņem vērā, ka aptauja ir pasīva līdzdalības forma un indivīds tiek aicināts to aizpildīt. Tas nozīmē, ka viedokļa noskaidrošanai jāmeklē aktīvāka iesaistes forma, strādājot ar mērķgrupu jau par konkrētiem jautājumiem. Taču arī darbā ar mērķgrupu jānodrošina atgriezeniskā saite, lai katrs dalībnieks ir informēts, vai viņa viedoklis ir izvērtēts, ņemts vērā vai noraidīts. Turklāt jāņem vērā, ka dažreiz aptaujās var neizdoties noskaidrot konkrētu viedokli.

Aptaujā svarīga ir aptaujas anketas izstrādes kvalitāte. Jautājumiem jābūt skaidri, nepārprotami un precīzi formulētiem. Aptaujas anketā iekļaujami arī sociāldemogrāfiskie kritēriji, kuriem ir nozīme

²⁵Vairāk informācijas: www.iem.gov.lv/lv/jaunums/iekšlietu-ministrija-izveidota-naida-noziegumu-problematikai-veltita-darba-grupa; www.tm.gov.lv

aptaujas rezultātu interpretācijā dažādos apsektos, piemēram, vecuma un etnisko grupu, izglītības, nodarbinātības, reģionālajā u. c. griezumā. Atbilžu variantos jāparedz visas iespējamās izvēles. Anketās jāparedz atbilžu variants "nezinu" vai "nevaru novērtēt", jo arī šādām atbildēm ir skaidrojums. Ja iespējams, aptaujas sagatavošanā iesaista sociologu.

Lai precīzi sasniegtu konkrētās mērķgrupas, svarīgi izvēlēties tām atbilstošus aptaujas anketas izplatīšanas veidus. Piemēram, elektroniskas aptaujas būs piemērotas jauniešiem, bet to risks ir senioru mērķgrupas nesasniegšana.

Aptaujai noslēdzoties, sagatavo rezultātu kopsavilkumu un publisko (izplata) to. Aptaujas rezultātus var publicēt institūcijas tīmekļvietnē (vēlams turpat, kur pašu aptauju) kopā ar citiem projekta dokumentiem (piemēram, TAP portālā), nosūtīt projektā iesaistītajiem vai interesentiem. Aptaujas rezultātus un secinājumus institūcija izmanto turpmākajā darbā. Atptauju rezultātu analīzi var uzticēt veikt arī profesionālim, piemēram, sociologam.

Aptauju piemēri.

Aptauja par jaunā Talsu novada teritorijas attīstību

<https://talsunovads.lv/zinas/novada/publiceti-jaunveidojama-novada-iedzivotaju-un-uznemeju-aptaujas-rezultati/>

Skolēnu aptauja par noslēguma pārbaudes darbu norisi (Izglītības un zinātnes ministrija)

<https://www.izm.gov.lv/lv/jaunums/aptaujas-skolenus-par-nosleguma-parbaudes-darbu-norisi>

Personu ar invaliditāti aptauja

<https://www.lm.gov.lv/lv/jaunums/labklajibas-ministrija-aicina-piedalities-aptauja-cilvekus-ar-invaliditati>

Apspriede

Apspriede (diskusija, sanāksme) ir klātienē vai virtuāla tikšanās ar sabiedrību, lai iepazīstinātu sabiedrību un uzklausītu tās viedokli par projekta ieceri, īstenošanas gaitu vai sasniegtajiem rezultātiem. Apspriedes laikā informē sabiedrību, noskaidro tās viedokli, uzklausā ieteikumus un redzējumu.

Diskusijas (apspriedes) var būt:

- starpinstitūciju sanāksme, tostarp saskaņošanas sanāksme (piemēram, par tiesību akta projektu);
- sabiedriskā apspriede (piemēram, par teritorijas plānošanas dokumentu);
- sanāksme (diskusijas, apspriedes) pirms projekta izstrādes uzsākšanas;
- sanāksme (diskusijas, apspriedes) projekta izstrādes gaitā.

Priekšnosacījumi, lai sanāksme noritētu labi: moderēšanas prasmes, klātesošo iesaiste, viedokļu izteikšanas iespējas, sanāksmes mērķu izvirzīšana, sanāksmes kopsavilkums, informācija par turpmākajām darbībām saistībā ar sanāksmes rezultātiem.

Konferences un publiskas paneļdiskusijas

Konference (publiska vai ekspertu paneļdiskusija) ir veids, kā rīkot padziļinātu diskusiju ar sabiedrību par kādu plašāku tēmu. Šāds pasākums ļauj nodrošināt plašāku domapmaiņu ar sabiedrību un ekspertiem, pieredzes apmaiņu, informēšanu par rezultātiem, secinājumu izdarīšanu.

Konference (publiska paneļdiskusija) ir labs rīks problēmu identificēšanas fāzē. Tajā var pieaicināt dažādu grupu pārstāvjus, kā arī ekspertus un žurnālistus. Konference (publiska paneļdiskusija) ļauj plaši un brīvi izteikties dažādām grupām, izklāstīt problēmu būtību un veidot izpratni.

Konferences organizēšana prasa finansiālos un cilvēkresursus, tās organizēšanai nepieciešams laiks, lai rezultāts būtu kvalitatīvs.

Ekspertu paneļdiskusija

Ekspertu paneļdiskusija ir noderīgs formāts kāda projekta pamatojuma izstrādē vai viedokļu saskaņošanas procesā. Šis veids noder arī, ja ekspertiem ir atšķirīgi viedokļi. To var izmantot arī jomās, kur ir maza sabiedrības pārstāvniecība.

Fokusgrupas

Fokusgrupas ir socioloģiska metode, ko plaši izmanto arī valsts pārvaldē.

Tā ir iesaistīto pušu vairākkārtēja grupveida intervēšana, lai labāk saprastu viedokļus, pieredzi. Īpaši noderīgs veids pakalpojumu dizainā vai politiku izstrādē vai novērtējumā.

Konsultatīvās un uzraudzības padomes (komitejas)

Padomes ar sabiedrības pārstāvju iesaisti ir bieži izmantots līdzdalības veids, kura nozīme un arī ietekme viennozīmīgi ir nostiprinājusies laika gaitā. Faktiski katrā institūcijā tās darbības jomās darbojas viena vai vairākas padomes. Nereti padomes tiek veidotas attīstības vai politikas plānošanas dokumenta īstenošanas uzraudzībai, izveidojot platformu, kurā tiek apspriests īstenošanas progress.

Padomei var būt noteikti arī konkrēti uzdevumi, piemēram, saskaņot pieminekļu, piemiņas zīmju un piemiņas vietu izveidošanas priekšlikumus. Tāpat padome var būt pastāvīgi notiekošas diskusijas platforma, piemēram, lai uzlabotu sadarbību starp valsts pārvaldi un nevalstiskajām organizācijām.

Padomes nolikums ir Ministru kabinetā apstiprināms dokuments, tomēr var būt arī iekšēji organizācijas apstiprināti nolikumi.

Informācija par konsultatīvās padomes darbu jāievieto institūcijas tīmekļvietnē. Padomes darbībā vēlams ievērot labas pārvaldības principus, kuri nostiprināti **Konsultatīvo padomju darbības vadlīnijās**²⁶, tādējādi sekmējot uzticamību padomes darbam.

Svarīgi ir efektīvi izmantot esošās padomes kā līdzdalības rīku. Svarīgi arī veicināt lielāku atklātību, nodrošinot padomes darba izsekojamību.

Piemēri.

Padomes ar sabiedrības pārstāvju līdzdalību, kas izveidotas institūciju darbības jomās:

Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņu īstenošanas uzraudzības padome²⁷

Vides konsultatīvā padome²⁸

Pieminekļu, piemiņas zīmju un piemiņas vietu izveides konsultatīvā padome²⁹

Demogrāfisko lietu padome³⁰

Invaliditātes lietu nacionālā padome³¹

Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padome³²

KNAB Sabiedriski konsultatīvā padome³³

Sabiedrības iesaistīšana ir svarīga ne tikai izstrādes, bet arī **ieviešanas fāzē**, lai nodrošinātu projekta virzības uzraudzību un kontroli, kā arī informācijas atklātību, panākot, ka sabiedrībai nozīmīgais projekts nepaliek tikai “uz papīra”. Piemēram, sabiedrības pārstāvjus var uzaicināt kādas politikas vai jomas uzraudzības padomē (komitejā).

Piemēri.

Uzraudzības padomes un komitejas ar sabiedrības pārstāvju līdzdalību:

- Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņu īstenošanas uzraudzības padome³⁴
- ES fondu ieviešanas uzraudzības komiteja www.esfondi.lv/uzraudzibas-komiteja³⁵
- Latvijas Piektā nacionālā atvērtās pārvaldības rīcības plāna 2022.–2025. gadam uzraudzības padome (multi-stakeholder forum)³⁶

²⁶https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/konsultativo_padomju_darbibas_vadlinijas_v1.2.pdf

²⁷<https://www.km.gov.lv/lv/uzraudzibas-padome>

²⁸<https://www.varam.gov.lv/lv/vides-konsultativa-padome>

²⁹www.varam.gov.lv/lv/piemineklu-pieminas-zimju-un-pieminas-vietu-izveides-konsultativas-padome

³⁰www.lm.gov.lv/lv/demografisko-lietu-padome

³¹www.lm.gov.lv/lv/invaliditates-lietu-nacionala-padome

³²<https://www.mk.gov.lv/lv/nevalstisko-organizaciju-un-ministru-kabineta-sadarbibas-memoranda-istenosanas-padome>

³³www.knab.gov.lv/lv/sabiedriski-konsultativa-padome

³⁴www.lm.gov.lv/lv/demografisko-lietu-padome

³⁵www.lm.gov.lv/lv/invaliditates-lietu-nacionala-padome

³⁶www.mk.gov.lv/lv/nevalstisko-organizaciju-un-ministru-kabineta-sadarbibas-memoranda-istenosanas-padome

Projekta komanda

Projekta komanda (no angļu valodas – task force) ir uz laiku izveidota grupa priekšlikumu (rīcības plāna) izstrādei kādas problēmas risināšanai.

Projekta komandu var izveidot ikvienā nozarē vai horizontālā jautājumā. Ievērojot mainīgo situāciju, tas ir noderīgs formāts, jo tiek izveidots uz laiku, ļaujot operatīvi reaģēt uz jautājumu, kas ir jauns, kuram nav “īpašnieka”, kas ir pārnozaru vai kas ir politiskā prioritāte.

Projekta komandas pieeja bija iekļauta Valsts pārvaldes reformu plānā 2020, lai veicinātu priekšlikumu izstrādi horizontālām, komplicētām un prioritārām pārmaiņām. Projekta komandā ir valsts pārvaldes, sabiedrības pārstāvji un eksperti. Projekta komandā iesaistītie eksperti uz laiku var tikt atbrīvoti no pamata darba pienākumiem³⁷.

Inovātīvās līdzdalības metodes – iespēja mazināt plaisu starp varu un sabiedrību

Inovātīvās līdzdalības metodes – dažādas mūsdienīgas pieejas sabiedrības līdzdalībai, kuru pamatā ir aktīva iedzīvotāju iesaistīšana, koprade, interaktīvas un radošas pieejas, kā arī digitālo iespēju izmantošana. Inovatīvas pieejas var papildināt esošos līdzdalības veidus, vairojot iedzīvotāju iespējas ietekmēt lēmumus.

Domnīca

Domnīca valsts pārvaldē tiek organizēta, lai vispusīgi izvērtētu kādu sabiedrībai aktuālu jautājumu un, ja nepieciešams, arī izstrādātu iespējamo risinājumu, iesaistot dažādus sabiedrības pārstāvjus, tostarp lietotājus.

Valsts pārvaldē ir divu veidu domnīcas:

- darba formāts ar vairākām sanāksmēm pēc kārtas (salīdzināms ar darba grupu, izveidotu uz noteiktu laiku);
- vienreizējs pasākums (salīdzināms ar sanākumi, darbnīcu).

Parasti valsts pārvaldes domnīcā izvirza vispārīgu tēmu un tās darbā iesaista dažādas puses, piemēram, politikas veidotājus, mērķgrupas (sabiedrības) pārstāvjus (lietotājus) un nozares ekspertus.

Valsts institūciju darbā domnīcas formāts ienācis pēdējos gados un ir sevi pierādījis kā konstruktīvu, mūsdienīgu darba formātu demokrātiskai diskusijai un pārdomātu, objektīvi pamatotu risinājumu izstrādei ar sabiedrības iesaisti.

³⁷ <https://likumi.lv/ta/id/295343-par-valsts-parvaldes-reformu-planu-2020>

Piemērs.

Valsts kanceleja un Veselības ministrija 2019.–2020. gadā rīkoja domnīcu par ārstniecības personu atalgojuma noteikšanu. Satversmes tiesa 2020. gadā rīkoja domnīcu par Satversmes tiesas nolēmumu izpildes efektivitāti.

Domnīca ārstniecības personu atalgojuma modeļa izstrādes procesā (Foto: Valsts kanceleja)
(2019. g. decembris – 2020. g. jūlijs)

Domnīcas raksturo dalībnieku dažādība un aktīva iesaistīšanās. Domnīcā mazāk svarīga ir hierarhija, vairāk – zināšanas un izpratne, tostarp spēja iejusties lietotāja lomā. Domnīcā var piedalīties valsts un pašvaldību institūciju, sabiedrības un nevalstisko organizāciju pārstāvji, jomas eksperti un pētnieki. Domnīcās var izmantot koprades un dizaina domāšanas metodes.

Veiksmīgas domnīcas pamatā ir mērķtiecīga vadība jeb moderēšana, domnīcas norises plānošana un aktīva dalībnieku līdzdalība. Ja izmanto dizaina domāšanu, domnīcas rīkotājs risināmo problēmu nosaka vispārīgi, ļaujot pašiem domnīcas dalībniekiem noformulēt “patieso problēmu” un rast tās risinājumu.

Tradicionāli par domnīcām (no angļu valodas – think tank) dēvē pētniecības organizācijas, institūtus, ideju laboratorijas. Ir gan starptautiski zināmas domnīcas (piemēram, Makdonalda Lorjē institūt³⁸), gan arī Latvijā pazīstamas domnīcas (piemēram, “Providus”, Certus, Konservatīvisma studiju centrs, sarunu platforma “Cita domnīca”).

Kādos gadījumos var veidot domnīcu?

- Sabiedrībai vai nozarei nozīmīgā jautājumā nepieciešama vispusīga diskusija, kas ietver mērķtiecīgu iedziļināšanos;
- ilgstoši nav rasts jautājuma risinājums, jo ir dažādas iesaistītās puses un to intereses atšķiras;
- problēmas efektīvai risināšanai nepieciešams labāk izprast lietotāju vajadzības un ekspertu viedokļus;
- valsts pārvalde vēlas izveidot vai pilnveidot kādu procesu atbilstoši iedzīvotāju vajadzībām.

³⁸https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/par_slo_darbibu_un_attistibu_23112020_memorandum25.11_0.pdf

Valsts pārvaldē organizētu domnīcu piemēri:

Sabiedriskā labuma sistēmas pilnveidošanas domnīca³⁹

Domnīca veselības aprūpes darbinieku atbildības jautājumos⁴⁰

Domnīca bērnu ar invaliditāti asistentu jautājumā⁴¹

Domnīca "Iesaistoša un rezultatīva sabiedrības līdzdalība" (Valsts kanceleja un Latvijas Pilsoniskā alianse)

Domnīca "Atbildība un caurskatāmība pilsoniskās sabiedrības sektorā" (Valsts kanceleja un Latvijas Pilsoniskā alianse)

Konstitucionālo tiesību ideju domnīcas (Satversmes tiesa)

Deliberatīvās diskusijas ir strukturētas, secīgas apspriedes atbilstoši noteiktiem principiem, kur īpaši izvēlēti sabiedrības pārstāvji uzņemas iniciatīvu nonākt līdz konsensam kādas problēmas risinājumā.

Deliberatīvo diskusiju pārstāvju sastāvs ir līdzīgs pašai sabiedrībai gan no sociāldemogrāfiskā viedokļa, gan to pārstāvēto viedokļu dažādības dēļ. Viņiem ir pieeja datiem un informācijai, un viņi sagatavo viedokli, ieteikumus vai vērtējumu, ko iesniedz atbildīgajā institūcijā izvērtēšanai un ieviešanai.

Deliberatīvo diskusiju veidi: iedzīvotāju padome, iedzīvotāju žūrija, iedzīvotāju asambleja.

Deliberatīvo diskusiju piemēri:

Konference par Eiropas nākotni⁴²,

Veselības ministrijas un "Providus" deliberatīvā apspriede "Kā izskaust aplokšņa maksājumus"⁴³.

³⁹https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/par_slo_darbibu_un_attistibu_23112020_memorandum25.11_0.pdf

⁴⁰<https://www.mk.gov.lv/lv/jaunums/valsts-kancelejas-inovācijas-laboratorija-govlablatvia-radits-jauns-mediku-atalgojuma-modelis>

⁴¹<https://inovacija.mk.gov.lv/lv/aktualitates/jaunumi/valsts-kancelejas-inovācijas-laboratorijas-un-labklajibas-ministrijas-sprinta-risina-asistenta-pakalpojumu-jautajumu/>

⁴²Konference par Eiropas nākotni, <https://futureu.europa.eu/>

⁴³<https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/iedzivotaji-sniegs-ieteikumus-ka-izskaust-aplokšņu-maksājumus-medicina>

OECD deliberatīvā procesa labās prakses principi⁴⁴

11 principi			
Skaidrs mērķis (sabiedrības problēma)	Atbildība (izstrādāto risinājumu pārņem atbildīgā institūcija)	Atklātība (par deliberatīvā procesa uzsākšanu, finanšu avotu un norisi)	Iekļaujošs process (iekļauj arī mazāk pārstāvētās grupas, sedz izdevumus)
Pārstāvība (dalībnieki ir kā sabiedrības mikrokosms gan no sociāldemogrāfiskā viedokļa, gan to pārstāvēto viedokļu dažādības dēļ)	Informācijas pieejamība (dalībniekiem ir pieejami dati, ekspertīze, tiesības aicināt un uzklaust)	Grupaspriedē (grupa izstrādā kopīgus priekšlikumus)	Pietiekams laiks (vismaz četras pilnas dienas klātienē)
Integritāte (procesu uzdod vadīt ar priekšlikumu izpildi nesaistītai iestādei vai nodrošina neatkarīgu pārraudzību)	Privātums (dalībnieku identitāti izpauž noslēgumā, ja piekrīt)	Izvērtējums (dalībnieku neatkarīgs novērtējums)	

“Providus” ir izmēģinājuši deliberatīvo metodi un kā atbalstu piedāvā informatīvo materiālu⁴⁵. OECD pētījumā apkopoti dažādu valstu deliberatīvo pasākumu piemēri⁴⁶.

Dizaina domāšana ir gan metode, gan domāšanas un darbošanās veids. Tās pamatā ir “dubultā dimanta” metodoloģija. Dizaina domāšanas centrā ir cilvēks un domāšana par tādu dizainu, kas atbilst cilvēka vajadzībām.

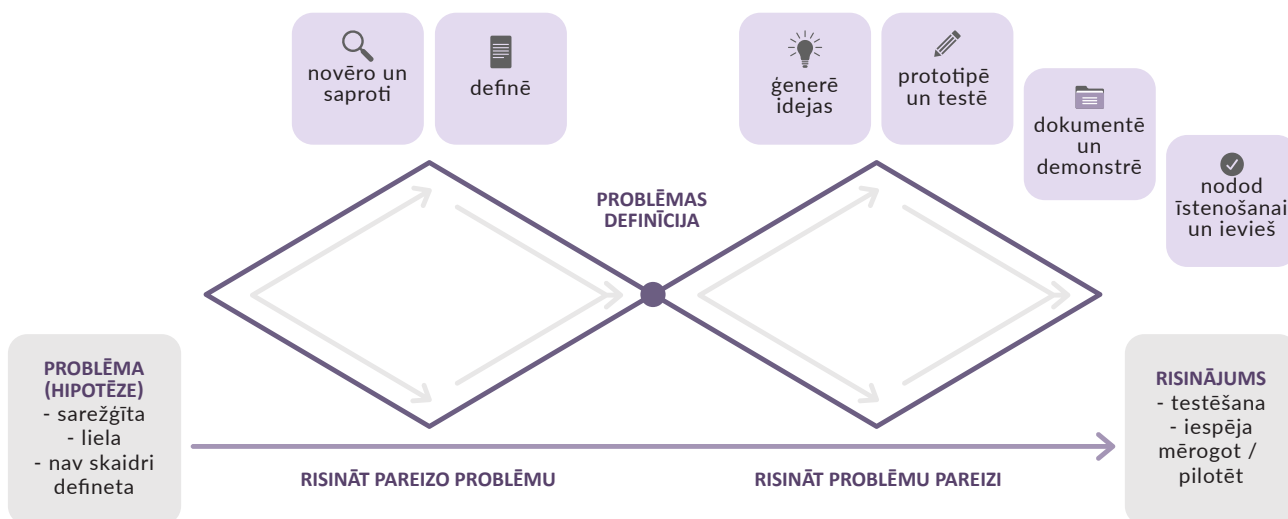
Dizaina domāšanā izmanto dizaina sprintus – izveido kodolgrupu, kuras vadībā secīgi notiek darbnīcas. Tās izstrādā kādu prototipu un notiek tā testēšana. **Piemērs – 2019. gadā izstrādāts prototips – aktivitāte "Ierēdnis ēno uzņēmēju".**

Dizaina domāšana ir iteratīvs (uz atkārtotā vērsts) process, kura ietvaros tiek meklēti veidi un iespējas, kā labāk izprast lietotāju, izaicināt esošos pieņēmumus un pārdefinēt problēmjautājumus, lai noskaidrotu alternatīvas rīcības stratēģijas un risinājumus. Dizaina domāšana – tā ir radoša un risinājumus balstīta pieeja problēmu risināšanai.

⁴⁴OECD (2020), *Good Practice Principles for Deliberative Processes for Public Decision Making*, www.oecd.org/gov/open-government/good-practice-principles-for-deliberative-processes-for-public-decision-making.pdf

⁴⁵Informatīvais materiāls pieejams biedrības “Sabiedriskās politikas centrs “Providus”” tīmekļvietnē <https://providus.lv/raksti/informativs-materials-ka-noorganizet-deliberativu-pasakumu/>.

⁴⁶OECD (2020), *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions. Catching the Deliberative Wave*, www.oecd-ilibrary.org/governance/innovative-citizen-participation-and-new-democratic-institutions_339306da-en;jsessionid=7qxmqNRjZfmWrgV5NfSvqVFy.ip-10-240-5-8

Avots: <https://uxdesign.cc/beyond-the-double-diamond-thinking-about-a-better-design-process-model-de4fdb902cf>

Dialoga metode ir demokrātiskās līdzdalības metode, kur iedzīvotāji tiek aicināti uz sarunu ar citiem sabiedrības pārstāvjiem par noteiktu tēmu, vairojot uzticēšanos un radošumu.

Dialogs ir demokrātiska dzīvesveida pamatā, un demokrātiju nepieciešams praktizēt.

Dialoga metode izpaužas kā dialoga aplis jeb vadīta saruna, kas norit brīvā gaisotnē un kuras mērķis nav rast risinājumu vai par kaut ko pārliecināt valsts pārvaldi. Vienlaikus, risinot dialogu ar iedzīvotājiem, valsts pārvalde viņus labāk izprot.

Dialoga metodes mērķis ir labāk iepazīt un izprast tēmu, citus, pašam sevi.

Dialogā tiek izvēlēta tēma, piemēram, pensijas vecuma tuvošanās, dabas dažādība, demokrātija, COVID-19 ierobežojumi u. tml. Uzaicinātie dalībnieki diskusiju apļos sarunājas par šo tēmu. Iedzīvotāji dalās pieredzē un uzklausa citus sabiedrības locekļus, papildinot viens otru. Dialogā iesaista arī sabiedrības grupas, kuras ir mazāk uzklauskāmas. Paustie viedokļi tiek dokumentēti, tā dodot iespēju lēmumu pieņēmējiem un valsts pārvaldei uzzināt iedzīvotāju viedokli.

Dialoga aplis ilgst vidēji 2 stundas, vidējais dalībnieku skaits ir 10. Dialogā izmanto kartītes ar noteikumiem. Plašāka informācija par šo metodi brošūrā "Kartītes diskusijas veicināšanai", kuru šobrīd var saņemt pie Fonda DOTS (angļu valodā pieejamas <https://www.timeoutdialogue.fi/tool/cards-for-facilitating-a-discussion/>).

Dialoga metodes pirmsākumi meklējami Somijā. Metode aizsākās ar dialogiem par COVID-19 (<https://opengov.fi/current-issues>). 2022. gadā Somijā tiek izstrādāti nacionālas ievirzes dialogi. Fonds DOTS 2022. gada pavasarī organizēja mācības par dialoga metodi vairākiem Latvijas pārstāvjiem un aizsāka dialoga apļus Latvijas pašvaldībās un sarunu festivālā LAMPA.

Par dialoga metodi Somijā

Timeout Foundation:

<https://www.timeoutdialogue.fi>

COVID-19 dialogu kopsavilkumi:

<https://opengov.fi/current-issues>

Nacionālā dabas dialogu diena:

<https://www.sitra.fi/en/events/join-us-for-nationwide-dialogues-on-the-importance-of-nature-and-preserving-biodiversity/>

Ir arī citas inovatīvas metodes, kuru mērķis ir iesaistīt plašāku sabiedrību izmantojot radošus un iesai-
stošus risinājumus – digitālās demokrātijas rīki, tiešsaistes dialoga un sanāksmju formāti u.c. Jāveici-
na inovatīvo līdzdalības metožu praktizēšana Latvijā.

5. solis. Informēšana un komunikācija par līdzdalības iespējām

Izplata informāciju par izskatāmo jautājumu un sabiedrības līdzdalības iespējām. Informāciju izplata dažādos kanālos un tiecas sasniegt mērķgrupas un līdzdalībā ieinteresēto sabiedrību.

TAP portāls un sabiedrības līdzdalība

TAP portāls (publiskā daļa): <https://tapportals.mk.gov.lv>

TAP portāls (slēgtā daļa): https://vktap.mk.gov.lv/users/sign_in

Projektus, kas tiek skatīti Ministru kabinetā, ievieto TAP portālā. Projekta izstrādes procesu uzsāk, izveidojot TAP portālā “Tiesību aktu lietas” projekta kartīti. Katram projektam ir savs unikāls identifi-
kācijas numurs, kas nemainās tā dzīves ciklā. Pievieno pamatinformāciju un dokumentus (projektu,
anotāciju, veiktos izvērtējumus, aptaujas, saņemtos atzinumus u. c.). Sadaļā “Sabiedrības līdzdalība”
norāda sabiedrības līdzdalības veidus, kurus plānots izmantot dokumenta turpmākajā izstrādē, un
par katru no tiem aizpilda atsevišķu kartīti. Jāpievērš uzmanība, ka turpmāk šī informācija būs sabied-
rībai pieejama TAP portāla publiskajā daļā, sadaļā “Sabiedrības līdzdalība”.

Ieteikums.

Ja publiskās apspriešanas laikā, visdrīzāk noslēdzošajā posmā, plānota arī (klātienē vai attālināti organizēta) apspriede par konkrēto projektu, tad vēlams nodrošināt sasaisti starp abiem līdzdalības veidiem. Proti, kā pirmo nepieciešams izsludināt publisko apspriešanu, savukārt pēc tam izsludināt apspriedi, paziņojumā norādot, ka iespēja sniegt rakstiskus priekšlikumus projekta pilnveidošanai tiek nodrošināta publiskās apspriešanas ietvaros (iekļaujama konkrētās publiskās apspriešanas tīmekļvietnes saite un termiņš, kādā tiek gaidīti priekšlikumi).

Paziņojumā par katru līdzdalības veidu sniedz pietiekami plašu skaidrojošu informāciju, tostarp norāda, kā tieši var līdzdarboties, termiņu, atbildīgo amatpersonu un tās kontaktinformāciju (telefona numuru, e-pasta adresi).

Lai iespējami plaši izmantotu TAP portāla iespējas, projektu portālā ievieto iespējami agrīnā stadijā, piemēram, kolīdz ir izstrādāts sākotnējais diskusiju dokuments.

Informācijas sniegšana institūciju tīmekļvietnēs un citos kanālos

Valsts un pašvaldību institūcijas informāciju par projektu un līdzdalības iespējām izplata iespējami dažādos veidos.

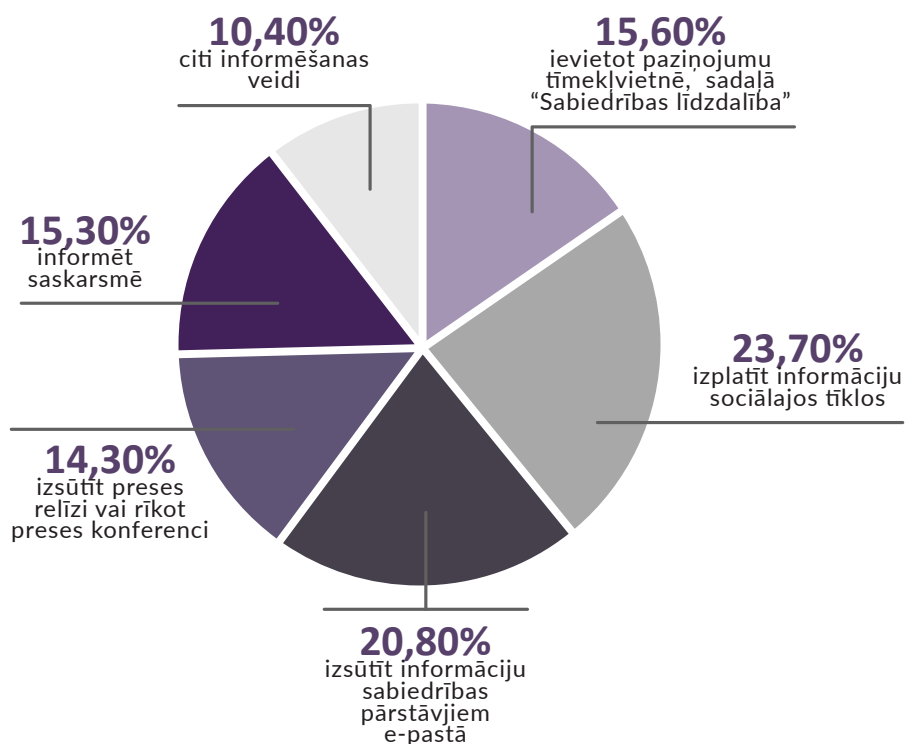
Kā būtiska informācijas izvietojuma vieta ir valsts un pašvaldības tīmekļvietnes – vēlams sadaļās “Sabiedrības līdzdalība” vai “Aktualitātes”.

Svarīgi, lai ziņa par līdzdalības iespējām sasniegtu mērķgrupu un līdzdalībā ieinteresētos sabiedrības pārstāvjus. Tātad informācijas izplatīšanas veidu par līdzdalības iespējām nosaka atkarībā no projekta un mērķgrupas sasniedzamības.

TAP portāls vai informācijas izvietojuma institūcijas tīmekļvietnē būtu minimums, kas viegli izdarāms. Tomēr tas ne vienmēr būs pietiekami, svarīgi informāciju izplatīt arī citos veidos.

Informāciju par projektu un sabiedrības līdzdalības iespējām vēlams izplatīt, izmantojot dažādus veidus un kanālus: tīmekļvietnes, sociālo tīklu kontus (Facebook, Twitter u. c.), preses relīzes, sūtot e-pastu iedzīvotājiem, kuri pieteikušies iestādes jaunumiem, nosūtot e-pastu vēstkopām, kas institūcijā izveidotas saziņai attiecīgajās darbības jomās, un e-pastu konsultatīvās padomes locekļiem, publicēšana informatīvā izdevumā, lietotnes (aplikācijas) viedtālruņos, izmantojot klasiskus informēšanas veidus, lai sasniegtu tos indivīdus un sociālās grupas, kuri e-rīkus neizmanto (piemēram, seniori), piemēram, izvietojot informāciju uz valsts un pašvaldību institūciju informatīvajiem stendiem uzgaidāmajās telpās, izplatot rakstveida informāciju, arī pasta sūtījumu veidā. Kā jau minēts, būtiska sabiedrības līdzdalības informācijas izvietojuma vieta ir valsts un pašvaldības tīmekļvietne – vēlams sadaļā “Sabiedrības līdzdalība”.

Var lūgt izplatīt informāciju arī sadarbības partneriem, piemēram, nevalstiskajām organizācijām vai sociālajiem partneriem.

Avots: Valsts kancelejas aptauja, 2018. gads

Jāatzīst, ka ikdienā sabiedrības līdzdalības organizēšana valsts pārvaldē dažkārt aprobežojas tikai ar informācijas publicēšanu iestādes tīmekļvietnē vai TAP portālā. Tomēr tas nav pietiekami efektīvai sabiedrības līdzdalībai. Ieteikumi šajās vadlīnijās palīdzēs nākotnē veikt papildu darbības, lai mērķgrupas projektu tiešām saņemtu.

6. solis. Informēšana par līdzdalības rezultātiem

Nodrošina līdzdalības procesa caurskatāmību, lai ikviens var sekot projekta izstrādes gaitā paustajam sabiedrības viedoklim un saņemt atgriezenisko saiti.

Kvalitatīvs līdzdalības process ir caurskatāms, un informācija par līdzdalības pasākumiem ir viegli pieejama. Ar mērķgrupu sniegtajiem viedokļiem ir iespējams iepazīties, gan lai noskaidrotu projekta attīstības gaitu un to, vai sniegtais viedoklis ir ņemts vērā, gan arī lai novērtētu savu viedokli kopsakarībā ar citu iedzīvotāju un organizāciju paustajiem viedokļiem.

Neesot atgriezeniskajai saitei, iedzīvotājiem, kas pilsoniskajā aktivitātē piedalās pirmo reizi, var rasties sajūta, ka turpmāk iesaistīties nav vērts. **Atgriezeniskās saites nodrošināšana nostiprina pārliecību, ka līdzdalība nebija tikai formāla, jo viedokļi tika izvērtēti.**

Atgriezeniskās saites mērķis ir:

- sekmēt izpratni par iespējām ietekmēt rezultātu;
- veicināt motivāciju atkārtotai līdzdalībai.

Atgriezeniskās saites veidošana:

- par sabiedrības līdzdalību atbildīgajai amatpersonai jāzina precīzs izskatāmā jautājuma mērķis (virsmērķis);
- jānoskaidro iesaistīto sabiedrības dalībnieku iesaistīšanās mērķis un pastarpinātās intereses (uz tām var veidot atsauces norādi, ka jautājuma rezultātā netiek pilnībā apmierināts dalībnieka galvenais iesaistes mērķis, bet rezultāts pozitīvi ietekmē kādu citu dalībnieka interesi, tiek saglabāta pozitīva asociācija ar līdzdalību publiskajā pārvaldē);
- jākonstatē, vai jautājuma izskatīšanas ietvaros sasniegtais mērķis apmierina, vai sasniedz sabiedrības iesaistes mērķus (mērķu sakritība);
- ja konstatē mērķu sakritību, tad informē iesaistītās sabiedrības grupas par rezultātu;
- ja konstatē, ka jautājuma izskatīšanas rezultātā sasniegtais virsmērķis nesakrīt ar sabiedrības iesaistes mērķi, tad atgriezeniskajā saitē skaidro, kādēļ izskatītā jautājuma rezultātā nav sasniegts konkrētās sabiedrības iesaistes mērķis (skaidrojums caur jautājuma virsmērķi);
- turpmākas pozitīvas sadarbības veicināšanai papildus var norādīt, kuras no iesaistītās sabiedrības daļas interesēm izskatītais jautājums ir ietekmējis pozitīvi (norāde uz pozitīvajiem ieguvumiem, lai gan sākotnējais iesaistes mērķis nav sakritis un sasniegts).

Atgriezenisko saiti būtiski sniegt, izmantojot jebkuru no līdzdalības formām.

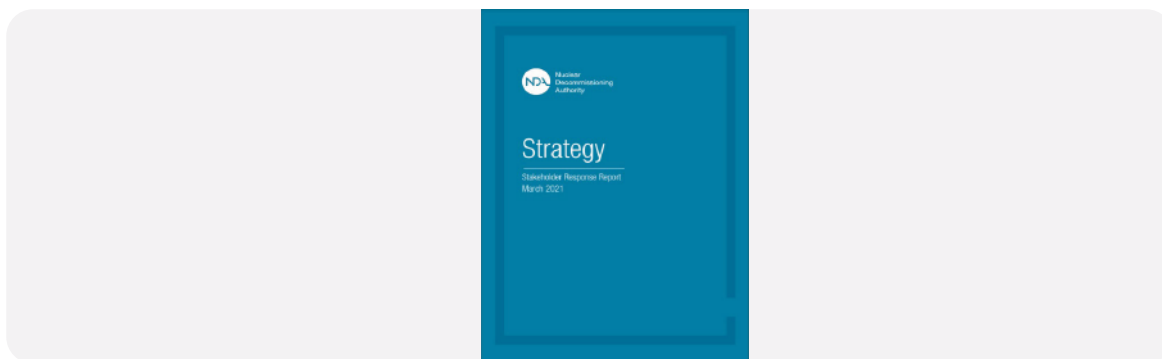
Ieteikumi starpposmu atgriezeniskajai saitei

- forma – e-pasts pēc katras darbības ar norādi par saņemšanu un papildu norādi ar nākamo virzības informāciju (piemēram, kam nodots izvērtēšanai vai kad un kur tiks skatīts u. tml.). Informācijai – par citiem saņemtajiem priekšlikumiem – izglītojošā un informatīvā funkcija;
- individuāla un specifiska;
- sniegta īsā laikā, piemēram, 24 stundu laikā pēc informācijas saņemšanas vai pēc jebkuras aktivitātes (aptauja, darba grupa), ietver vismaz informāciju, cik ilgā laikā tiks apkopoti rezultāti u. tml.;
- īsa, apmēram 6–8 teikumi.

Gala atgriezeniskās saites sagatavošanas paraugs (atbilstoši nepieciešamībai izvēršams plašāk, pielāgojams katram individuālajam gadījumam)

Izskatāmais jautājums	Apraksts	Papildu komentāri
Sabiedrības iesaistes mērķis		
Iesaistītā sabiedrības grupa/līdzdalības dalībnieks		
Līdzdalības dalībnieka ierosinājums		
Jautājuma izskatīšanas rezultātā nolemtais		
Jautājuma turpmākā virzība		
Neatbalstītais sabiedrības ierosinājums/viedoklis vai tā neatbalstītā daļa, neatbalstīšanas iemesls		
Citi pastarpinātie ieguvumi pēc lēmuma pieņemšanas		

Saskaņā ar Atvērtās pārvaldības partnerības metodiku⁴⁷ valsts pārvalde sniedz pamatotu atbildi uz saņemtajiem priekšlikumiem (*reasoned response*), kas ietver publiskai pieejamu kopsavilkumu par sabiedrības pārstāvju izteikto priekšlikumu vērtējumu. Šis princips pēc būtības nostiprināts arī noteikumu Nr.970 2.pielikumā. Ir valstis, kurās pēc līdzdalības procesa sagatavo un publicē apkopojumu brošūras veidā, piemēram, Lielbritānijā.

Līdzdalības rezultātu publicēšanas piemērs Lielbritānijā

Ieteikumi rīcībai, ja sabiedrības priekšlikumus nav iespējams ņemt vērā

Ikvienam sabiedrības loceklim ir tiesības paust viedokli un tikt uzklausītam. Tomēr ne visus sabiedrības priekšlikumus ir iespējams ņemt vērā. Piemēram, institūcijai nav resursu, lai šo priekšlikumu īstenotu, priekšlikumu īstenot nav lietderīgi, priekšlikums jau tiek īstenots citviet. Projekta izstrādātājs ir atbildīgs par tādu risinājumu, kas vislabāk atbilst sabiedrības interesēm un valsts (teritorijas) attīstības iespējām.

Ja sabiedrības priekšlikums vai iebildums nav ņemts vērā, svarīgi ir informēt par argumentiem, kādēļ priekšlikumi vai iebildumi nav ņemti vērā. Šiem argumentiem jābūt balstītiem uz datiem un faktiem.

Pamatojumu, kāpēc sabiedrības priekšlikums vai iebildums nav ņemts vērā, norāda rakstiski vai mutiski kādā no šādiem veidiem:

- izziņā par atzinumos izteiktajiem iebildumiem TAP portālā;
- kopsavilkumā “Sabiedrības iebildumi un priekšlikumi par attīstības plānošanas dokumentu”;
- tiesību akta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā);
- skaidrojumā/sarunā saskaņošanas sanāksmē;
- telefonsarunā.

⁴⁷Pieejama: <https://www.opengovpartnership.org/ogp-participation-co-creation-standards/>

7. solis. Efektīvi organizētas sabiedrības līdzdalības principi

Lai līdzdalība sniegtu vēlamos rezultātus, iesakām ņemt vērā efektīvi organizētas sabiedrības līdzdalības principus, tostarp veidot līdzdalību kā būtisku un neatņemamu daļu no projekta izstrādes procesa.

Šajās vadlīnijās turpmāk minētie efektīvie organizētas sabiedrības līdzdalības principi veidoti, ievērojot Valsts kancelejas izveidoto Tiesību aktu izstrādes ceļvedi (pieejams: <https://tai.mk.gov.lv/>) un 2021. gadā izstrādātos pamatprincipus jēgpilnai sabiedrības līdzdalībai, kas iekļauti Vadlīnijās sākotnējās ietekmes izvērtēšanai un novērtējuma ziņojuma sagatavošanai Vienotajā tiesību aktu izstrādes un saskaņošanas portālā.

Efektīvi organizētas sabiedrības līdzdalības principi:

- sabiedrības līdzdalību veido kā būtisku un neatņemamu daļu no projekta izstrādes procesa un sekošanas nozares attīstībai;
- politika vai regulējums nav pašmērķis, bet kalpo sabiedrības interesēm un vajadzībām;
- projekta mērķgrupas iesaista iespējami plaši, uzrunā dažādus katras mērķgrupas pārstāvjus, tostarp gan iepriekš zināmus sadarbības partnerus, gan jaunus sabiedrības pārstāvjus;
- laikus informē par līdzdalības iespējām un pasākumiem, tostarp pārliecinās, ka projekta mērķgrupa ir informēta;
- izvēlas informācijas pasniegšanas formu un līdzdalības veidus, kuri atbilst mērķgrupu paradumiem un ir tām piemēroti, tostarp respektē mērķgrupu atšķirīgās digitālās prasmes un digitālo rīku izmantošanas paradumus;
- izmanto gan klasiskus līdzdalības veidus (piemēram, tikšanās klātienē, aptauja, lūgums sniegt rakstisku viedokli), gan modernas pieejas (piemēram, attālināta sanāksme, deliberatīvā diskusija, inovāciju sprints, interaktīvs pasākums jauniešiem);
- informāciju par līdzdalības iespējām izplata dažādos komunikācijas kanālos, tostarp izmanto gan digitālos kanālus, gan klasiskus informēšanas veidus, lai sasniegtu tos individuus un sociālās grupas, kuri e-rīkus neizmanto (piemēram, seniorus);
- ievēro samērīgumu starp normatīvā regulējuma svarīgumu un sabiedrības iesaistes intensitāti;
- sabiedrības līdzdalību uzsāk iespējami agrīnā stadijā, lai jau sākotnēji uzklautu iedzīvotāju idejas par risināmajām problēmām un labāk izprastu to patiesās vajadzības;
- nodrošina skaidrojošu informāciju par projektu (ne tikai nosūta projektu juridiskā valodā), sagatavo informāciju atbilstoši izvēlētajās mērķgrupas informācijas uztveres prasmēm, izvairoties lietot sarežģītu valodu (svešvārdus, sarežģītus terminus);
- tiecas uz izsvērtu un demokrātiski apspriestu risinājumu, kur individuāli paustie viedokļi tiek pārrunāti plašākā lokā un tiek gūta pārliecība par visiem pieņemamāko risinājumu, pat ja ir panākti nozīmīgi kompromisi;
- apsver visus sabiedrības sniegtos priekšlikumus un atspoguļo izvērtējumus. Ja sabiedrības priekšlikumu nav iespējams ņemt vērā, sniedz objektīvu atteikuma pamatojumu;
- nodrošina līdzdalības procesa caurskatāmību, tostarp dokumentē sabiedrības līdzdalības aktivitātes un publicē sabiedrības līdzdalības rezultātus;

- ja no sabiedrības grupām ir saņemts daudz iebildumu, tos izvērtē un nesteidzina lēmuma pieņemšanu. Fiksē diskusijas par papildu jautājumiem, apliecinot, ka diskusija ir notikusi;
- uzrunā arī sabiedrības neaktīvāko daļu un noskaidro tās viedokli, ja projekts to skar;
- izmanto iesaistošus un inovatīvus tehniskos risinājumus dialogam ar iedzīvotājiem, piemēram, vizualizācijas, infografikas, interaktīvus saziņas rīkus sanāksmēs;
- izmanto izskatāmajam jautājumam piemērotas un pietiekamas līdzdalības formas (pretrunīgu problēmjautājumu izrunāšanai var veidot domnīcu, plašas mērķgrupas viedokļa noskaidrošanai – aptauju u. tml.);
- neatkarīgi no izvēlētās līdzdalības metodes ņem vērā, ka galvenais ir izvirzīt skaidru mērķi un virzīties uz rezultātu;
- veido cieņpilnas attiecības ar iedzīvotājiem, ievērojot atšķirīgo izpratnes līmeni par līdzdalību.

Ieteikums.

Ieteikums. Lielākām biedrībām un sociālajiem partneriem ir resurss un pieredze kvalitatīvu atzinumu sagatavošanā, kas ne vienmēr ir biedrībām ar mazāku pieredzi un iedzīvotājiem, kuri sniedz viedokli individuāli vai nedara to sistemātiski. Tātad līdzdalību var organizēt atšķirīgi, ja mērķgrupai nav zināšanu un pieredzes sadarbībā ar valsts pārvaldi vai tā ir minimāla un ja mērķgrupai ir liela pieredze/profesionāli interešu aizstāvji.

Līdzdalība - daļa no projekta izstrādes un sekošanas nozarei

Efektīva sabiedrības līdzdalība – tas ir viens no posmiem projekta izstrādē sabiedrībai nozīmīgā jautājumā. Līdzdalība ļauj uzklaut valsts un pašvaldību institūciju viedokļus, kā arī sabiedrības viedokļus par izskatāmo jautājumu.

Pētījumi un projekta ietekmes izvērtējums – šie posmi projekta izstrādē ir cieši saistīti ar sabiedrības līdzdalības aktivitātēm. Piemēram, projektā, kas skar uzņēmējdarbības vidi, kā līdzdalības aktivitāti var veikt uzņēmēju aptauju. Aptaujas rezultātus var izmantot, lai sākotnēji vērtētu projekta ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi. Savukārt sākotnējās ietekmes izvērtējumā konstatēto var verificēt, piemēram, publiskajā apspriešanā.

Projekta veiksmīgā izstrādē svarīga arī konsultatīvo padomju uzklautšana, ekspertu iesaiste un pastāvīga sekošana nozares attīstībai. Ir arī politiskās izšķiršanās posms. Jāatceras, ka veiksmīgs un kvalitatīvs projekts būs tāds, kur šie dažādie posmi tiek būvēti pakāpeniski, viens otru papildinot.

Jautājumos, kurus risina arī citas iestādes, svarīgi ir koordinēt līdzdalības pasākumus un nodrošināt informācijas apriti.

Būtiski, ka iedzīvotājs var rēķināties ar vienotu līdzdalības praksi valsts pārvaldē un, to izpratis, var paļauties, ka visās institūcijās – gan valsts, gan pašvaldību – jau ir viņam saprotams līdzdalības mehānisms.

Piemēri.

- *Jūs izstrādājat projektu, kas skar mežkopības attīstību. Atkarībā no projekta specifikas projektā var iesaistīt mežkopības jomas intereses pārstāvošas biedrības un vides organizācijas. Aktīvākai līdzdalībai var iesaistīt arī plašāku sabiedrību, piemēram, var veikt uzņēmēju un to iedzīvotāju aptauju, kas nodarbojas ar mežkopību vai dzīvo konkrētajā teritorijā, vai organizēt ar viņiem tiešsaistes vai klātienēs sarunu. Var iesaistīt mežkopības ekspertus vai akadēmiskās vides pārstāvjus.*
- *Jūs organizējat teritorijas plānojuma izstrādi pašvaldībā. Tik nozīmīgā projektā laikus izveidojiet iesaistīto pušu karti un plānojiet sabiedrības iesaistīšanu. Kombinējiet dažādus līdzdalības veidus un saziņas kanālus – informācijas publicēšanu mājaslapā, tiešsaistes un klātienēs sanāksmes u. c. Izvairieties lūgt iedzīvotāju viedokli par garu un sarežģīti uztveramu dokumentu, drīzāk īsi informējiet par pašvaldības iecerēm un uzdodiet konkrētus jautājumus. Ņemiet vērā iedzīvotāju teikto un publicējiet līdzdalības rezultātus. Informāciju par tik būtiskiem dokumentiem var arī sniegt televīzijā vai radio.*
- *Strādājot pie projekta pašvaldībā, centieties apzināt arī to iedzīvotāju viedokli, kuri dzīvo attālākās pašvaldības vietās. Jo lielāka pašvaldība, jo lielāki resursi jāiegulda saiknes noturēšanā. Pēc administratīvi teritoriālās reformas bieži palielinājies attālums starp novada centru un iedzīvotājiem. Šādos gadījumos vairāk resursu jāiegulda līdzdalības veicināšanā.*

Valsts pārvaldes un sabiedrības dialogs ikdienā

Lai valsts pārvaldes darbs atbilstu sabiedrības interesēm un valsts pārvalde varētu saskaņot dažādu grupu intereses, tai nepieciešams laikus un pietiekami vispusīgi noskaidrot sabiedrības vajadzības. Ir ne tikai svarīgi iesaistīt iedzīvotājus un NVO atsevišķu likumu vai projektu izstrādē, bet arī papildus tam veidot dialogu ar sabiedrību darbības prioritāšu noteikšanā un budžeta izstrādē.

Tādējādi valsts un pašvaldību institūciju uzdevums ir **ikdienā veidot pastāvīgu dialogu ar sabiedrību** savas kompetences jomā. Institūcija nosaka un pastāvīgi attīsta sadarbības partneru loku un uztur dialogu ar to, kā arī veic aktivitātes, kurās dažādas mērķgrupas var sniegt savu viedokli vai atgriezenisko saiti.

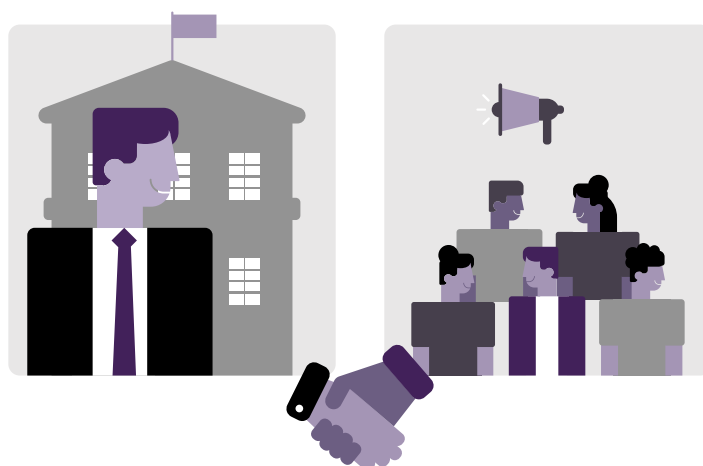
Sabiedrības viedokļa noskaidrošana palīdzēs veidot sabiedrības interesēs balstītu un uz cilvēku vērstu:

- **valsts, nozares vai teritorijas attīstību**, kā arī
- **budžeta izstrādes procesu.**

Ieteikumi institūcijas pastāvīga dialoga veidošanai ar sabiedrību:

- iedzīvotāju aptaujas, lai noskaidrotu viņu vajadzības un redzējumu par jūsu darbības jomas prioritātēm vai atsevišķiem nozīmīgiem jautājumiem;
- iedzīvotāju atgriezeniskā saite par politikām, likumiem un pakalpojumiem (piemēram, iespēja tīmekļvietnē pēc pakalpojuma saņemšanas paust viedokli un sniegt ieteikumus u. tml.);
- iedzīvotāju un NVO iesaiste valsts budžeta veidošanas procesā.

Finanšu ministrija 2020. gadā sagatavoja **ieteikumus nevalstisko organizāciju iesaistei budžeta plānošanā un ieviešanas uzraudzībā** "Nevalstisko organizāciju iesaiste budžeta izstrādes procesā nozaru ministrijās"⁴⁸, kas prezentēti Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padomes 2020. gada 26. augusta sēdē.

⁴⁸Materiāli pieejami Ministru kabineta tīmekļvietnē: <https://www.mk.gov.lv/lv/nevalstisko-organizaciju-un-ministru-kabineta-sadarbibas-memoranda-istenosanas-padomes-2020-gada-26augusta-sedes-darba-kartiba> un Finanšu ministrijas tīmekļvietnē: <https://www.fm.gov.lv/lv/media/1118/download>

Tendences pasaulē parāda, ka publiskajā sektorā komunikācijai ir arvien nozīmīgāka loma. Komunikācija vairs nav atbalsta funkcija, kas reducēta uz informācijas sniegšanu, bet tai ir daudz lielāks potenciāls – veicināt lēmumu pieņemšanas procesa atklātību un divu virzienu komunikāciju ar sabiedrību, tādējādi stiprinot demokrātiju un vairojot sabiedrības uzticēšanos.

“Komunikācija ir atvērtākas valsts pārvaldes pīlārs, kurš ļauj aizsargāt demokrātiju un ieliek politiku un pakalpojumu centrā cilvēku, balstoties atklātības, integritātes, atbildības un sabiedrības līdzdalības principos.” (OECD Ziņojums par publisko komunikāciju, 2021. gads⁴⁹)

Komunikācija aktīvāk jāizmanto sabiedrības līdzdalības organizēšanas procesā. Uzsākot darbu pie sabiedrībai nozīmīga projekta, par projekta izstrādi atbildīgās amatpersonas kopīgi ar komunikācijas speciālistiem institūcijā laikus pārrunā un plāno, kā tiks nodrošināta saziņa ar sabiedrību un kā labāk īstenot šajās vadlīnijās sniegtos ar komunikāciju saistītos ieteikumus.

Ieteikumi institūcijas projekta autoru un komunikācijas speciālistu sadarbībai:

- sākt iesaistīšanu agrīnā sākumposmā;
- kopīgi identificēt sabiedrības līdzdalībā iesaistāmās grupas un sabiedrības locekļus;
- kopīgi pārdomāt komunikācijas rīkus un veidus;
- sagatavot iesaistīšanas plānu;
- pārrunāt, kā izskaidrot projektu un cik ilgs laiks būtu nepieciešams dažādām aktivitātēm;
- paredzēt, kā tiks nodrošināta jaunākā informācija par projekta gaitu;
- kopīgi izvērtēt līdzdalībā sasniegto rezultātu un atziņas, kas sniegtas par institūcijas īstenoto saziņu ar sabiedrību.

⁴⁹OECD (2021), *OECD Report on Public Communication: The Global Context and the Way Forward*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/22f8031c-en>

Par sabiedrības līdzdalību atbildīgās amatpersonas

Būtiska loma efektīvas sabiedrības līdzdalības nodrošināšanā ir zināšanām, prasmēm, kā arī pēctecībai un noteiktai pieejai, kā līdzdalība tiek organizēta nozarē. Tādēļ valsts institūcijās ir ieteicams noteikt par sabiedrības līdzdalību atbildīgo amatpersonu, kuras kontakti ir pieejami institūcijas tīmekļvietnē, sadaļā “Sabiedrības līdzdalība”.

Par sabiedrības līdzdalību atbildīgās amatpersonas pienākumi:

- būt atbalstam gan sabiedrības pārstāvjiem, gan kolēģiem institūcijā situācijās, kas saistītas ar līdzdalību;
- sniegt atbalstu līdzdalības nodrošināšanai institūcijas izstrādātajos projektos;
- veicināt izpratni par sabiedrības līdzdalību institūcijā;
- sniegt atbalstu institūcijas darbā ar sabiedrību un piedalīties regulāra institūcijas dialoga uzturēšanā ar sabiedrības pārstāvjiem;
- apmeklēt apmācības un piedalīties pieredzes apmaiņā par sabiedrības līdzdalību un, ja nepieciešams, nodrošināt institūcijas dalību kopīgos ar sabiedrības līdzdalību saistītos pasākumos valsts pārvaldē kopīgi ar projektu autoriem.

Sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai svarīgas šādas rakstura īpašības:

- interese un izpratne par sabiedrības līdzdalību;
- iejūtība;
- cieņa;
- atsaucīgums;
- atvērtība;
- konstruktīva pieeja;
- radošums.

Līdzdalības procesi pašvaldībās

Lai veicinātu aizvien plašākas sabiedrības iesaisti publiskajā pārvaldē un nodrošinātu iedzīvotāju interesēm atbilstošu lēmumu pieņemšanu, vadlīnijas piemērojamas arī pašvaldību darbā, atbalstot un veicinot vietējās sabiedrības līdzdalību.

Līdzdalībā iesaistāmi gan reģistrētu, gan neformālu sabiedrības grupu pārstāvji, uzņēmēji, nevalstiskās organizācijas, vietējās kopienas, sabiedriskās domas līderi/aktīvistu u. c., iespējami plaši aptverot jautājumā iesaistāmās sabiedrības grupas attiecīgajā pašvaldībā.

Ērtākai līdzdalības organizēšanai pašvaldību tīmekļvietnēs (vēlams, sākumkrāna rīkjoslā) ieteicams izveidot sadaļu "Sabiedrības līdzdalība", kurā papildus informācijai par iepazīšanās iespējām ar domes sēžu protokoliem vai lēmumu pārsūdzēšanas kārtību norāda arī informāciju saistībā ar jebkādām iesaistes iespējām, piemēram, par plānotajiem domes un komisiju sēžu darba kārtības jautājumiem, iedzīvotāju iniciatīvu ierosināšanas veidiem, dalību dažādās sapulcēs, sanāsmēs un sēdēs, viedokļa izteikšanas veidu un formu tajās u. c.

Atbilstoši likumam "Par pašvaldībām" pašvaldībām ir iespēja regulējumu par sabiedrības līdzdalības iespējām iekļaut arī pašvaldību nolikumā.